

Ἐλευθερα Γράμματα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΖΩΝΤΑΝΗΣ ΣΚΕΨΗΣ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΗΝ 1 ΚΑΙ 15 ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ : ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 6β
(ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ «ΑΕΤΟΣ») ΤΗΛ. 21.081

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΣΑΒΒΑΤΟ 15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1947
ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 1000 — ΑΡΙΘΜΟΣ 60

Σ Υ Μ Φ Ι Δ Ι Ω Σ Η

ΑΠΟ πολλὸν καιρὸ ἔχει ἀρχίσει στὰ πλατειὰ λαϊκὰ στρώματα μιὰ κίνηση, ποὺ εἶναι φυσικὸ ἐπακόλουθο κ' ἀπόρροια μιᾶς σειρᾶς ματωμένων χρόνων ποὺ μᾶς ἐπέβαλαν ἢ τετραζήρονη κατοχὴ κ' ἢ δεκαεβριανὴ ξενικὴ ἐπέμβαση.

Ὁ Λαὸς μας ἀηδιασμένος ἀπὸ τὶς διαφορὲς πονηρὲς ἐπαγγελίες καὶ πλούσιος ἀπὸ τὴν πικρὴ πείρα του, ἀνοίξε τὴν καρδιά του στὸ κάλεσμα τῆς ἀγάπης καὶ πρόβαλε τὸ αἴτημά του: ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ.

Νὰ μεριάσουν οἱ διαφορὲς, νὰ καταλαγιάσουν τὰ πάθη, νὰ μερώσει τὸ αἷμα. Διαφορετικὰ δὲ φνιτρώνει τὸ στάρι, δὲν ὑφαίνεται τὸ πανί. Κι' αὐτὴ τὴ φούχτα τὸ στάρι, κ' αὐτὴ τὴν πύξη τὸ πανί, τὴν περιμένει μιὰ ὁλόκληρη Ἑλλάδα ποὺ ἀνασκάφηκε ἀπὸ τ' ἄρματα μάχης κ' ἔγινε στάχτη ἀπ' τὴν ἐμπρηστικὴ σκόνη στὸν ὁλοκληρωτικὸν ἀγώνα τῆς Ἀντίστασης.

Καὶ συμφιλιώνεται ὁ Λαὸς μας. Ἀπὸ παντοῦ φτάνουν τὰ γράμματα ποὺ διαλαλοῦν τὴ χαρὰ τῆς Ἀγάπης.

Στὶς μεγάλες αὐτὲς στιγμὲς ποὺ τὰ ὑπόγεια ρεύματα βρίσκουν τὴν ὀριστικὴ τους κοίτη καὶ προβάλλουν στὸ φῶς τὴν πηγὴ, τὰ στεκάμενα νερά ποὺ ἔτυχε νὰ βρεθοῦν στὴν ἐπιφάνεια ἀναταράζονται γιὰτί νιώθουν πὼς ἔφτασε ἡ ὥρα.

Σὲ μιὰν ἀνάλογη τέτοια περίσταση ὁ Μάξιμος Γκόρκυ σήκωσε τὸ μεγάλο του ἀνάστημα καὶ βροντοφώναξε: «Μὲ ποιά μεριά ταχτήκατε, ἔσεῖς, ἀφέντες τῆς τέχνης;»

Ἀλήθεια μὲ ποιά μεριά ταχτήκατε, ἀφέντες τῆς τέχνης, σ' αὐτὴ τὴ γωνιά τοῦ κόσμου ποὺ μᾶς ὄρισε ἡ μοῖρα;

Γύρω καὶ πλάι μας ἓνα πλήθος ἀπλῶν ἀνθρώπων δημιουργεῖ ἓνα γεγονός. Στὸ ἄμεσο μέλλον θὰ πρέπει νὰ δώσουμε λόγο γιὰ τὸ πὼς τὸ ἀντιμετωπίσαμε, γιὰ τὸ πὼς συμβάλαμε κ' ἑμεῖς σ' αὐτό.

Καὶ ποιά θὰ ἦταν ἡ ἀπάντησις ἀν' ἡμᾶς ὑποχρέωσαν νὰ τὴν δίναμε σήμερα; Μήπως τὸ πλήθος τῶν Λογοτεχνικῶν μας; Σωμα-

τείων, μήπως οἱ φιλολογικὲς ὄρες τοῦ ραδιοσταθμοῦ μας, ἢ μήπως ἡ ἀρθρογραφία ὀρισμένων ποὺ ἀφοῦ ἀφιέρωσαν ἓνα ὁλόκληρο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ τους στὸ Μεταξᾶ, ἀνακάλυψαν, πάλι καλὰ, τὴν «ἐλευθερία» τοῦ πνεύματος, καὶ μὲ τί τρόπο!

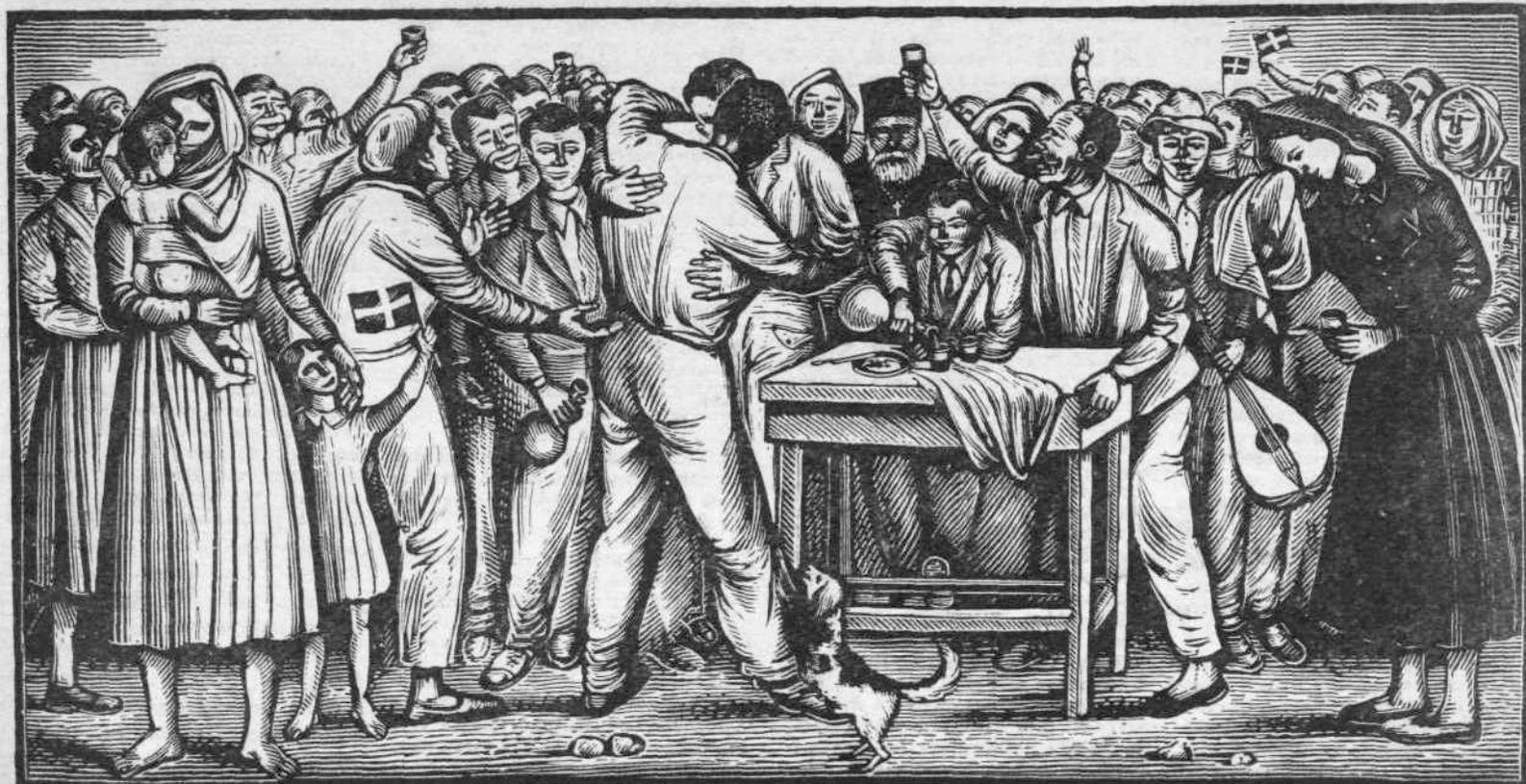
Σίγουρα ὄχι. Γιὰτί αὐτὰ ὅλα εἶναι οἱ ἐπίσημες κρατικὲς καὶ παρακρατικὲς ἐκδηλώσεις ποὺ γι' αὐτὸ καὶ μόνο ὑπάρχουν, ἀλλὰ καὶ ποὺ δὲ μποροῦν νὰ βροῦν καμιὰν ἀπήχησι στὸ Λαὸ.

Ἔτσι ὅμως τὸ χρέος ποὺ πέφτει σ' ὅλους τοὺς ἄλλους ποὺ ἔχουν ἐπιστρατέψει τὸν ἑαυτό τους στὴ λαϊκὴ ὑπόθεσι εἶναι μεγάλο. Κ' ἐξαιρετικὰ λεπτό. Μεγάλο γιὰτί σ' αὐτοὺς ἔλαχε τὸ δύσκολο ἔργο τῆς διαφώτισης, λεπτό γιὰτί πρέπει ἀπαραίτητα νὰ κρατήσουν τὴν ψυχαγμία τους μέσα στὴν ὀχλαγωγία τῶν ἀντιδραστικῶν. Ἐκεῖ, ὑπάρχει ἀκόμα ἓνας κόσμος ἀδιαφώτιστος, ποὺ ἡ πανουργία τῶν ἐχθρῶν του ἢ καὶ τὰ δικὰ μας λάθη τὸν ὀδηγοῦν σὲ πράξεις ἀντίθετες μὲ τὴν πραγματικὴ του διάθεσι. Ὅμως ὁ κόσμος αὐτός καὶ φίλος εἶναι καὶ προπάντων χρήσιμος στὴν ἀδριανὴ μας ἀνοικοδόμησι. Γιὰτί στὸ κάτω-κάτω τί μπορεῖ νὰ μᾶς χωρίσει; Ἐμεῖς ζητᾶμε μιὰ λεύτεσι Ἑλλάδα ποὺ νὰ μποροῦμε νὰ δουλεύουμε καὶ νὰ ζοῦμε ἀπὸ τὴ δουλειὰ μας. Δὲν εἶναι ἄλλο καὶ τὸ δικό του αἴτημα.

Ἄς ἀνοίξουμε λοιπὸν τὶς καρδιὲς μας. Ἄς μιμηθοῦμε τὸ λαϊκὸ παράδειγμα, ἂν εἶναι ἀλήθεια πὼς ἐκφράζουμε μὲ τὴν τέχνη μας τὴ Ζωή.

Τὸ σύμβολο τῆς νίκης μας κατὰ τοῦ φασισμοῦ μᾶς περιμένει. Ἐκεῖ, στὴν Casa d'Italia ἄς μαζευτοῦμε ὅλοι μιὰ μέρα. Σύντομα. Νὰ συζητήσουμε τὶς ἀπόψεις μας; νὰ διαλύσουμε τὶς παρεξηγήσεις. Κι' ἀφοῦ ξαναποχτήσουμε τὴν ἐνότητά μας, ἀπαραίτητη καὶ στὴ δουλειὰ μας καὶ στὴ ζωὴ, ἄς συμβάλομε μ' ὅλα μας τὰ μέσα στὸ γρήγορο ἀπλωμα τῆς Ἀγάπης πάνω στὴ μαρτυρικὴ τούτη γῆ.

ΤΑ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΤΑΣΟΥ: ΛΑΪΚΗ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ

ΚΑΙ Η "ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ", ΤΟΥ Γ. ΒΑΛΕΤΑ

ΤΟΥ Δ. ΧΑΤΖΗ

Ο κ. Βαλέτας συνδέσει τονόμα του με την τιμή της έκδοσης της πρώτης "Ανθολογίας" του Θησαυρού της Δημοτικής Πεζογραφίας. Παρά την αντίρρηση που θα διατυπωθή παρακάτω, αυτό το έργο, — έργο και αγάπης και γνώσης — μπορεί χωρίς υπερβολή να θεωρηθῆ μιά υπηρεσία στο άκομα μαχόμενο για τὴν ὑπόστασή του, ἔθνος. Στις κρίσιμες ὥρες που ἐκπαρνοῦμε τώρα, ἡ ἔθνικὴ συνείδηση ἔχει νάντησι δυνάμεις καὶ φῶτα ξαναακούθοντας σ' αὐτὰ τάπλοια πολλές φορές κείμενα, ὅπου διαγράφεται καὶ διασώζεται ἡ ἀνεκτίμητὴ ἔθνικὴ μὴ παράδοση. Θάκοῦσε τὰ ἔθματα τῶν Ἀναγεννητῶν, τῶν Διδάχων καὶ τῶν Φιλικῶν κατόπι, πῶς ὁδηγῶνε μὴ ἀπ' τὴν ἀγριότερην ἀβίλητητα, τὴ δουλεία καὶ τὴν ἀμωροσύνη, στο φῶς καὶ τὴν λευτερίαν, τὸν ἀκούραστο νεοελληνικὸ κόσμο.

Θὰ ἴδῃ τὴ ματωμένη πορεία τοῦ νεοελληνισμοῦ — μακρόχρονη, δραματικὴ καὶ κάποτε ἀνίμωσα ἐπικύη. Τὴν ἀγωνιώδη ἀναγεννητικὴν, ὅπως καθιερῶθηκε νὰ λέμε τὴν προδευτικὴν προσπάθεια. Τὴν ἀρχὴ καὶ θυμαστὴν ἐξέλιξη καὶ διάπλαση τῆς γλώσσας μὴ ἀπ' τὸ χάος τῶν ἰδιωματισμῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν ἐπιβράσεων — πού δειγματοῦ, οἱ μεταρρυθμιστικὲς στῆν Κύπρο «Assises de Romania» ἀνοίγουν τὴν Ἀνθολογία τοῦ κ. Βαλέτα — ὡς τὴν ἀρχαία δημοτικὴν τῶν προπαναστασιακῶν χρόνων, στο ἕφος δηλαδὴ ἐνός Κοινῶ ὄργανον. Καὶ τὴν διαμόρφωση — ἐπίσης ἀρχὴ — τῆς ἐννοίας τοῦ «ΕΝΟΙΟΣ» μὴ τὸ ὀρθόδοξο ἀνεθνικὸ περιεχόμενό της στῆν ἀρχὴ καὶ πολλὰ χρόνια κατόπι, ὡς τὴν ἐποχὴ τῆς ἀργότερα σὲ ὅλο τὸ συγκριτικὸ ἐθνικὸ - νεοελληνικὸ καὶ κοινωνικὸ - δημοκρατικὸ περιεχόμενον πού παίρνει σὰ γράφτῃ καὶ τὰ χεῖλια τοῦ Ρήγα ἢ τοῦ Μακρυγιάννη. Καὶ πού ἀν ἀφελουμὴν κ' ἀπέναντί τους κ' ἀπέναντι στὸν ἑαυτὸ μας νὰ τῆς τὸ ἀποδόσωμε ἕμεις, χρωστοῦμε καὶ προσοχὴ κ' ἀναγνώριση ἐκὼς ἕως ἄρας καὶ προσπάθεια πού μὴς δὴθῆσι σ' αὐτὸ. Μιά τέτοια βούλησις εἶνε ἡ Ἀνθολογία τῆς Δημοτικῆς Πεζογραφίας πού ἐξέδωσε ὁ κ. Βαλέτας «προορισμένη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς — ὅπως σημειώθηκε στὸν πρόλογό της — ἐνὰ δόσει τὴ μάχη τῆς ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ καὶ τῆς ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ, ἀλλὰ καὶ τῆς ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ τοῦ γραμματολογικῶ πεδίου, ὅλης τῆς παραγνωρισμένη καὶ ρηματογενῆς ἐθνικολογικῆς πνευματικῆς μας κληρονομίας».

**

Ἡ ἐπιφύλαξη πού θὰ τολμοῦσα νὰ διατυπώσω ἀφορὰ τὴν ἀξιοποίηση στὸ γραμματολογικὸ πεδίο, τῶν γραμμένων στὴ δημοτικὴ γλώσσα κειμένων. Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία πῶς τὰ κείμενα αὐτὰ στριγγίζουμε καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη μῆς παράδοσης ἐπὶ αἰῶνων, τὸν ἀλλόνητον στὰ ἔθνικα καὶ ἐπιστημονικὰ βάρβα τοῦ Δημοτικισμοῦ, ὅσο καὶ τὰ ἀναμνηστικὰ ἀνύστη ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς λογοτεχνικῆς ἀριότητος, δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς ποιήσης. Αὐτὴ εἶνε ἡ πρώτη τῆς ἀξιοποίησης καὶ σὲ μέτρο πού τὸ ἐπιδιώκει, ἡ «Ἀνθολογία» τὸ πετυχαίνει ἀπόλυτα.

Πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη τοῦ Δημοτικισμοῦ, πῶς μπορεί νὰ ἐπισημωθῶν αὐτὰ τὰ κείμενα — τοπικὰ χρονικά, «ἐθνομυστικὰ» ἀκόμα, ἀτελέστατα φιλοσοφικὰ δοκίμια, ἀπλοϊκὰς διδαχῆς κ' ἀπελευθερωτικὰ μανιφέστα; Στὸ γραμματολογικὸ πεδίο; Ἡ μέση

στὴ συνέχεια καὶ τὴν ἐνότητα τῆς νεοελληνικῆς παράδοσης;

Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Ὁ νεοελληνικὸς κόσμος πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν τουρκικὴν κατάκτηση ἔχει ὀριστικὰ ἐξοκοπεῖ ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, ἔχοντας ἐξ ἄλλου ὑποστῆ «ἐθνολογικῆς, κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀλειώσεως» ἄλλοις ἀπὸ τὴν Φραγκικὴν κατάκτηση καὶ ἄλλοις ἀπὸ τὴς τελευταῖες ἀδελφικῆς ἐγκαταστάσεως στὴς χῆρες τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος — ὅπως θὰ ὑποστήριξε ἐδῶ καὶ δεκά χρόνια ὁ κ. Φ. Μιχαλόπουλος. Στὴν ἐξέλιξη αὐτῶν τῶν ἀλλοιώσεων, αὐτῶν τῶν ἀλλαγῶν, αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς γενικῆς, στὴν πορεία δηλαδὴ κατόπι τοῦ νεοελληνικοῦ κόσμου πρὸς τὴ διαμόρφωσή του, ἡ ὄλη προδευτικὴ ἀναγεννητικὴ τάση, ὅπως καὶ ὅπου κ' ἂν ἐκδηλώνεται εἰνε λαϊκῆ. Λαϊκῆ μὴ τὴν ἐννοία τοῦ ὅτι καὶ ὅταν δὲν προέρχεται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τὰ λαϊκὰ καὶ ὅταν δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ ὄριμες συνθήκες γενικῆς πνευματικῆς ἀνάδου ἀποδέλεται π' ἄ ἄ ἄ τ ο τ κ ε καὶ ἀπευθύνεται πάντοτε στὸ νεοελληνικὸ κόσμο, αὐτὸν καὶ μόνο, σ' αὐτὴ τὴν κατὰστασὴ πού βρίσκεται, θεωρώντας αὐτὸν τὴ μοναδικὴ δυνάμη πού μπορεί νὰ πραγματοποιῆ τὴν Ἀναγέννηση. Ἡ προϋπόθεση τῆς ἐλευθερίας, διαμορφώνει σιγά σιγά τὴ συνείδηση τῆς κοινῆς τύχης τοῦ κόμου αὐτοῦ, τὴ ἀποκρυσταλλώνει στὴν ἐννοία τοῦ γένους καὶ εἶνε φυσικὸ πῶς συνυφαίνεται τὴν πορεία πρὸς τὴν ἐθνικὴ αὐτοσυνείδηση μὴ τὴν ἀναγεννητικὴν-προδευτικὴν τάση καὶ — ἀπὸ πρὸς καὶ εἶνε ἕνα κόσμο νέο πού «ἐξ ὑπαρχῆς» δημιουργεῖ τὴ ζωὴ του — μὴ ὄργανο τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Αὐτὸ τὸ τρίπτυχο — στὴν ἐνότητα του — εἶνε ἡ ἔθνικὴ μας παράδοση. Κ' αὐτὸ θὰ ἐροῦμε καὶ τὸ λόγο πού ἡ δικὴ μας ἔθνικὴ παράδοση μῆνε δχι μόνο δαθὰ, ἀλλὰ ἀ π ο κ λ ε ι σ τ ι κ ὸ λαϊκῆ.

Εἶνε ὅμως φυσικὸ ὅτι σ' αὐτὴ τὴ μακρὰ διαδρομῆ, γιὰ τὸν ὑποδουλωμένο νεοελληνικὸ κόσμο καὶ σὲ σὺνολό του πεισοδρυσμένο σὲ πρωτόγονη κατανάλωτικὴ οἰκονομία, δὲν ὑπάρχει καμμιά δυνατότητα νὰ πραγματοποιῆ ἡ Ἀναγέννηση. Καὶ ἀκόμα περισσότερο: ὁ ἀντίκτυπος τῶν ἀναγεννητικῶν κινήματων τῆς ἄλλης παραμένει μόνον ἀντίκτυπος. Ἡ ἀναγεννητικὴ τάση δὲν πραγματοποιεῖται. Μὲ ναι ὁλητὴ αὐτὴ τὴ μακρὰ διαδρομῆ τάση καὶ προσπάθεια μόνο.

**

«Στὴς ἰταλικῆς πόλεις — γράφει ὁ κ. Βαλέτας στὸν πρόλογο τῆς Ἀνθολογίας — ἡ Ἀναγέννηση ἔρχε πατισχυρὴ τὴ νῆα ἔμπορικὴ τῆς στὴν ἡμερομηνία τῆς ἐξόρμησης. Εἶχε νὰ παλαίσει κ' αὐτὴ μὴ ἰσχυρὸ ἀντίπαλο, γ' αὐτὸ παρουσιάζει στὴν πορεία καὶ τὴς δημιουργίας τῆς τῶς ἀντιθέσεως, ὅμως σὲ τέλος νίκης». Τὸ ἱστορικὸ σκῆμα εἶνε βέβαια ἀκριβὲς τὸ ἀντίθετο ἀπὸ ὅτι τὸ θέτει ὁ κ. Βαλέτας. Τὸ γεγονός ὅμως εἶνε πῶς ἐκεῖ ἡ Ἀναγέννηση νίκης — στὰθῆς ἡ ἐπίσημη ἰδεολογία τῶν ἔμπορικῶν δημοκρατικῶν τῆς Ἰταλίας, ἐνισχυθῆκε, διαφανεύθηκε. Σ' ἑμᾶς, ἀντίθετα, ἡ ἀνίσχυρη ἀναλαμπὴ τῶν ἀστικῶν στοιχείων μὴ τὴν ἐπανάσταση τῶν «Ζηλωτῶν» στὴ θεοσαλονικὴ — ταυτοχρόνῃ μὴ τὰ ἀνάλογα κινήματα πού πετύχανε, στὴν Ἰταλία, τὴ Γαλλία καὶ τὴν Ἀγγλία — καταπνίγεται. Τὸ κίνημα τῶν «Ζηλωτῶν» δὲν ἀφῆνε καμμιά συνέχεια.

Τὰ ἀστικὰ στοιχεῖα στὰ Βενετοκρατοῦμενα νησιά — τὸ σημειώνει ὁ κ. Βαλέτας — θὰ κρατήσαν ἀργότερα, γιὰ δυο αἰῶνες, τὴ λαμπάδα τῆς Ἀναγέννησης — ὅλον τὸν 16ον κ' ὅλον τὸν 17ον αἰῶνα — Κύπρος, Ρόδος, Κρήτη καὶ Κέρκυρα, ἀλλὰ καὶ Ναύπλιο (ὁ Μαλαξὸ) καὶ Κορώνη στὰ παράλια. Θὰ πῆσι: σὲ μεταξὺ τὸ κεφάλι τοῦ Κύριλλου Λάσκαρη ἀπὸ τοὺς γενίτορας, γιὰ λογαριασμὸ δχι μόνον τοῦ Πατισμοῦ μὰ καὶ τῆς πνευματικῆς ἀντίδρασης, ἠάπομινει — ὅπως εἶνε φυσικὸ — ἀτελοσφόρητὴ ὄλη ἡ μεγάλη ἀναγεννητικὴ κίνησι πού ἐξοπέει κ' ἐδῶ σὺν ἀντίκτυπος τῆς Μεταρρύθμισης καὶ θὰ ἐκφυλισθῆ κ' ἑλας κατὰ ἕνα μέρος σὲ ἀγων ὀρθοδοξολογία, ἡ ἀντίδραση ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο θὰ δυναμώσει, θὰ κλεισὶ κ' αὐτὸς ὁ κύκλος ἀναγεννητικῆς κινήσης καὶ μόνον πρὸς τὰ τέλη τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ καὶ στὴς ἀρχῆς τοῦ 18ου μιά κίνησι ντόπια, βαθὰ λαϊκῆ, δχι πιά μόνον στὴς τάσεις ἀλλὰ καὶ στὴν προέλευσὴ τῆς ἀναγεννητικῆς καὶ ἔθνικῆς μὴ κέντρα μέσα στὴν Ἑλλάδα (σχολεῖα καὶ δασκάλιοι) ἢ ἀρχίσι νὰ πλῶνε σ' ὅλο τὸ γένος τὸ φωτισμὸ. ἔχοντας πάλι νάντιπλοιαίσι ἐξῶν ἀπὸ τοὺς κλιούχους ἔθρους — Τοῦρκοι, λόγια παράδοση, Φεουδαρχία — καὶ μὴ ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ διαφωτιστικὰ ἐν δυνάμεις ἀντιδραστικῆς πιά, ἀστικὰ στοιχεῖα.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τὸ σκῆμα-διάγραμμα ὅπως δόθηκε παραπάνω εἶνε πολὺ χονδρικό. Καὶ δὲν φαίνεται πῶς μπορεί νὰ διαφέρει μὴ ἀπὸ πού δίνει ὁ κ. Βαλέτας στὸν πρόλογο τῆς «Ἀνθολογίας» πὸν ἂν ἐκεῖ ἠθέλησαν ἴσως, ἐδῶ τοῦλάχιστο δὲν ὑπάρχει λόγος γ' ἀπλωθῆ περισσότερο. Ἀν ὅμως εἶνε ἀληθινὸ αὐτὸ τὸ σκῆμα, τότε εἶνε φυσικὸ πῶς καὶ τὰ κείμενα αὐτὰ πού γραφῆκαν αὐτὸν τὸν καιρὸ στὴ νῆα γλώσσα καὶ πού δὲν ἐκφράζου ἐνός κόσμου διαμορφωμένου τῆ σκέψῃ, ἀλλὰ φωτισμένου ἀτομικῶν συνειδήσεων τὴν ἀναγεννητικὴν τάση — ἔχουν κάθῃ φορὰ τὴ σφραγίδα τῆς πρώτης προσπάθειας, τῆς δοκιμῆς, τῆς ἀναζητήσης. Καὶ εἶνε ἀκόμα περισσότερο φυσικὸ ὅτι μπροστὰ στὴν κατὰστασὴ τῆς ἀμωροσύνης τοῦ «ἐλασινοῦ γένους», στὴν ἀγωνιώδη προσπάθεια τῶν φωτισμένων ἀπὸ τὴν ἄστικὴ Ἀναγέννηση πνευματῶν, νὰ ἐπικοινωνήσουν μαζὶ του καὶ νὰ τὸ κινήσουν στὴν πρόσοδο, ἀναζητοῦνται: τὰ πιά ἀπλά καὶ τὰ πιά στικῶν μέσων — πού κ' αὐτὰ λείπουν — ἀντιμετωπίζονται τὰ πιά ἀπλά καὶ ἄμωσα προβλήματα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κάθε φορὰ ὡς τὸν 18ο αἰῶνα, σύμφωνα μὴ αὐτὰ πού εἶπαμε. Τὰ κείμενα συνεπὸς αὐτὰ δὲν μποροῦν παρὰ σπάνια νὰ ἔχουν τὴν ΑΥΤΟΤΕΛΗ ἀξία λογοτεχνικῶν καὶ γενικότερα πνευματικῶν δημιουργημάτων. Ἡ κῆρια ἀξία τους εἶνε ΣΥΣΤΗΚΗ μέσα στὴ συνέχεια καὶ τὴν ἐνότητα τῆς παράδοσης τοῦ νεοελληνικοῦ κόσμου, στὴν πορεία του πρὸς τὴν ἀναγέννηση.

Μιά Γραμματολογία — ὅπως εἶνε ἡ Ἀνθολογία τοῦ κ. Βαλέτα δὲν δέχεται — μιά Γραμματολογία εἶνε φυσικὸ νὰ μὴ δέχεται — αὐτὴ τὴν πορεία καὶ τὴν ἐξέλιξη.

Οἱ πρόλογοι καὶ τὸ «γραμματολογικὸ λεξικὸ» πού πλαισιώνουν τὴν Ἀνθολογία, σημειώνουν ἐδάκια τοῦ σταθμοῦ — ἀν δχι καὶ τὴς τάσεως κάθε φορὰ, τῆς πορείας αὐτῆς. Ἀν ὅμως εἶνε σωστὰ τὰ ἑσα εἰσπῶθησαν παρα-

πάνω, καὶ ἡ ἐπιλογή καὶ ἡ κατὰ-εξῆ, θὰ ἴταν ἀνάγκη νὰ ὑποταχτοῦν στὴν ἀνάγκη νὰ δειχτοῦν στὴν συνέχεια τῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης, καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς γλώσσας καὶ νὰ σημάδωσαν τοὺς σταθμοὺς τῆς θυμαστῆς πορείας πρὸς τὴν ἔθνικὴ αὐτοσυνείδηση.

Αὐτὴ ἡ συνέχεια, στὴς τρεῖς αὐτὰς βασικῆς γραμμῆς τῆς νεοελληνικῆς παράδοσης, καθόλου δὲ γίνεται φανερὴ σὲ τὸ σῆμα τῆς Ἀνθολογίας. Θὰ μποροῦσα ν' ἀναφέρω πῶς δίπλα στὸν ἀναγεννητικὸν Πενταγώνιστὸν τὸν «Χρονικὸν τοῦ Παλατιοῦ», χρονικά καὶ γραμματολογικά ἐρχεται τὸ ψεύτικο χρονικὸν τῶν κληρικῶν ἀντιδραστικῶν «Γρανιῶν». Πῶς ὁ ἀντιδραστικὸς Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος ἐρκοεται — γράφοντας κ' αὐτὸς δοκίμια στὴν Δημοτικὴν — δίπλα τὸν Κύριλο Λούκαρι. Πῶς ὁ Κερκυραῖος πρόδρομος τοῦ Σοφιστοῦ δὲν ἐρκοεται πούθενά στὴν Ἀνθολογία. Πῶς ἡ συνέχεια τῆς μεθάνης σχολῆς τῶν Ἐξαρχοῦλου δὲ φαίνεται πούθενά. Καὶ πῶς ὁ «ἀποστάτης» (ὅλοι αὐτοὶ οἱ σωστοὶ χαρακτηρισμοὶ ἀνήκουστος στὸν κ. Βαλέτα) Βούλγαρος ἐρκοεται ἀνάμεσα στὸς πιά φλογεροῦς ἀποστόλους τῆς θρημῆς πιά ἔθνικῆς κ' ἀναγεννητικῆς κινήσης τῶν προπαναστασιακῶν χρόνων. Ἡ συνέχεια σπάζει μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, οἱ τρεῖς - τέσσερες ξεχωριστοὶ κύκλοι τῶν ἀναγεννητικῶν κινήματων δὲ σωμαθεύονται καὶ ἡ ἐνότητα τῆς ὄλης ἀναγεννητικῆς πορείας δὲν γίνεται φανερῆ. Καὶ τὰ κείμενα ὅπως παρατίθενται ὅλα στὴν χρονολογικὴ τους σειρά, μὴ γραμματολογικῆ κατὰταξὴ καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν σχετικὴ τους μέση στὴ νεοελληνικὴ παράδοση καὶ τὴν πορεία τῆς σημασίας, μὴν ἔχοντας τὰ περισσότερα αὐτοτελῆ λογοτεχνικὴ ἀξία, κινδυνεύουν νὰ μείνουν ξεκρῆματα. Καὶ νὰ ξεπέσουν ὡς ἐκεῖ πού τὰ κατέβαλε ἐδῶ καὶ ὀδύδονα χρόνια ὁ Σάβας υιοθετώντας στὴ «Νεοελληνικὴ Φιλολογία» τὸν τὴν ἀποψη τοῦ Μουστοφοῦδη, δχι — κ' αὐτὰ καὶ τὰ καθαρσοῦσιακά μὰζι — «δὲν δύνανται νὰ χορηγηθῶσι ὄλην εἰς γραμματολογικὴν ἱστορίαν» — ...συνεπὸς: ἀχρηστα!

**

Αὐτὰ εἶνε ἐπίκρισι τῆς Ἀνθολογίας; Ὁχι. Εἶνε ἡ ἀποψη δτι ἡ ἀξιοποίηση τῶν γραμμένων στὴν Δημοτικὴ γλώσσα προπαναστασιακῶν κειμένων τῆς πεζογραφίας, δὲ μπορεί νὰ γίνει παρὰ μέση τῆς συνέχειας καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Νεοελληνικῆς παράδοσης — πού εἶνε πέρα ἀπὸ τὰ πλαισίου καὶ τὴς ἐπιδιώξεως τῆς Γραμματολογίας καὶ τῆς ἀκολουθῆσι καὶ νὰ τὴν φωτίσει.

Ἡ ἀποκάλυψη καὶ ἀποκατάστασή τους πού γίνεται μὴ τὴν «Ἀνθολογία», δικάια μπορεί νὰ ἐπιανεῖται ὡς μιά σπουδαία ἐργασία. Ἡ κριτικὴ καὶ συγκριτικὴ τοποθέτησι τους μέσα στὴν συνέχεια τῆς νεοελληνικῆς παράδοσης θὰ τὰ φωτίσει. Θὰ δειξῆ τὸ θαυμασιὸ μεγαλεῖο τους. Καὶ θὰ τᾶξιοποιήσει. Κ' αὐτὸ εἶνε μιά ἄλλη ἐργασία πού πρέπει νὰ περιμένουμε ἀπὸ τὸν κ. Βαλέτα καὶ τοὺς συνεργάτες του — ἐργασία πολὺ χρήσιμη στὴς δόκολες ὥρες τῆς νέας φοβερῆς προσπάθειας πού ΕΝΣΥΝΕΛΙΘΤΑ ξαναγίνεται τώρα γιὰ τὴν — ἐπὶ τέλους — πραγμάτωσι τῆς νεοελληνικῆς ἀναγέννησης.

ΟΙ ΑΡΝΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Ἡ «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων» δημοσίωσε τώρα τελευταῖα μιά «Διακήρυξη», ἕνα πολυσέλιδο ἀνόνημο φυλλάδιο μὰζι μὴ μιά σύντομη «Δήλωσις», ἕνα εἶδος μανιφέστο πού τὸ ὑπογράφουν ἄρκετοὶ ἐπιστήμονες, λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες. Ἡ Δήλωσις εἶχε τυπωθῆ καὶ χωριστὰ πρωτίτερα στὸ περιοδικὸ «Ἀκτίνες».

Μὲ τοῦτο τὸ βιβλίον ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις ἐρχεται νὰ κηρύξει, ὅπως λέγει, σ' ὅλο τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος τὰ πορίσματα ἀπὸ βαθιῆς κ' ὀλοπλευρῆς ἐρευνῆς τῆς πάνω σὲ θέματα θεολογικὰ πού εἶνε κ' ἐξίσου πατριωτικὰ, γιὰτὶ θεμελιώνουν τὴ ζωὴ ἀτόμου καὶ λαῶν.

Τέτοιες συγγραφῆς πρέπει — πρῶτο καὶ κύριο — αὐτῆς οἱ ἴδιες νὰ πηγάζουν ἀπὸ μιά θεσμικὴ πίστι κ' ἕνα ζωντανὸ πατριωτισμὸ. Ἐτσι μόνον θὰ μπορέσουν ν' ἀκτινοβολήσουν γύρω τους καὶ νὰ μεταδώσουν κατὶ ἀπὸ τὴ δικὴ τους τὴν περίσσια θερμῆ. Ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ νιώθει σὲ κάθε σελίδα τους, σὲ κάθε γραμμῆ τους, τὸ γνήσιο παλμό. Ἀλλῶς, ἄμα μέσα καὶ κάτω ἀπὸ τὰ ὄρατα θεοηθευτικὰ καὶ πατριωτικὰ λόγια ξεχωρίζεται κανεὶς κίνητρα πού δὲν εἶνε διόλου χριστιανικὰ κ' ἔθνικα, τότε τέτοιες συγγραφῆς εἶνε «κύμβαλα ἀλαλάζοντα» καὶ κάνουν θόρυβο γιὰ νὰ πετύχουν ἄλλους σκοπούς.

Τὸ ἀνόνημο λοιπὸν φυλλάδιο ἀκτινοβολεῖ ἀπὸ δικὴ του γνήσια πίστι, πατριωτισμὸ καὶ καλοπροαίρετη θέλησι; Ἀυστηρῶς κ' ὁ πῶς συγκαταβατικὸς ἀναγνώστης δυσκολεύεται νὰ τοῦ ἀναγνωρίσει τέτοια χαρίσματα. Κ' ἡ δυσκολία του αὐτὴ νιώθει νὰ τοῦ γεννιέται ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμῆ. Ἡ Διακήρυξις σπεύδει στὴν πρώτη κίλια σελίδα νὰ τὸν πληροφοροῦσῃ πῶς οἱ βαθιῆς κ' ὀλοπλευρῆς ἐρευνῆς πού μὰζι λέγει, γίνηκαν σὲ δίαστιμα τῆς κατοχῆς. «Τότε εἰς τὰς φοβερὰς ἐκεῖνας ἡμέρας, εἰς τὰς ἀγωνιώδεις νύκτας, ὅταν ἔξω εἰς τὸ πῆσοδομον ἠκούετο ὁ ἀπαίσιος γδοῦπος τῆς μπότας τοῦ κατακτητοῦ... τότε πού ὁ «Ἑλληνας ἐπονοῦσε, ἐξηγνέλιτο ἀπὸ τὴν πείναν, ἐστραγγίσει ὀρθοστατῶν εἰς τὴς οὐρῆς... τότε... μιά ὁμάς ἀπὸ ἐπιστήμονας... ἐθεώρησαν ἐπιβεβλημένον νὰ κάμη μὴν ἐργασίαν ἔρευνητικὴν, ἀνεχνευτικὴν». Τότε λοιπὸν, στὰ παραγμένα ἐκεῖνα χρόνια, βρέθησαν ἄνθρωποι πού νόμιμαν πῶς τὸ πῶς σωστὸ καὶ φρόνημο ἴταν νὰ τραβηχτοῦν ἀπὸ τὰ ἐγκόσματα καὶ νὰ καταγίνουν μὴ θεολογικὰ θέματα, μὰ μὴ δουλεῖα τόσο ἀθῶνα, ἴσως καὶ εὐχάριστη γιὰ τὸν κατακτητῆ. Ἀθῶνα ὁ νοῦς πηγαινέι πίσω σ' ἄλλα παραγμένα χρόνια, τότε πού ὁ Τοῦρκος ἔξωνε ὄλο καὶ πῶ σφιχτὰ τὴν Πόλη. Καὶ τότε βρέθησαν ἄνθρωποι πού ἀποτραβήθησαν καὶ καταγίνηκαν νὰ λύσουν κάποια παρόμοια ζητήματα. Ἐτσι λοιπὸν καὶ τώρα σ' ἀντίθεσι μὴ τοὺς ἀπαίσιους βαρῶδες χτύπους τῆς μπότας τοῦ κατακτητῆ γίνηκε μιά ἡμερηι συζήτηση γιὰ τὴς διαφορῆς πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὴ θρησκεία καὶ τὴν ἐπιστήμη, γιὰ τὰ κακὰ πού φέρνει ὁ δαρβινισμὸς, ὁ φροιδισμὸς, ὁ φρενιμισμὸς κ' ἄλλα τέτοια πράγματα. Κ' ὅλα τὰ πορίσματα βγαίνονα τώρα, πάλι εἰς παραγμένη ἐποχῆ, μὴ τὴν πατριωτικὴ ἀξίωση πῶς εἶνε μιά ἀντικειμενικὴ ἔρευνα γιὰ τὰ βαθύτερα αἰτία πού ἔχουν δημιουργήσει τὴ σημερινὴ τραγικὴ κατὰστασι σ' ὄλο τὸν κόσμο κ' ἰδιαίτερα ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα.

Μὰ ἄς ἀφήσουμε μὴς ἀμφιβολία γιὰ τὴν εἰλικρίνεια κ' ἄς προχωρήσουμε στὸ περιε-

χόμενο τοῦ βιβλίου. Τοῦτο σ' ἀληθινὰ δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ μιά σφοδρὴ πολεμικὴ ἐνάντια στὴν ἐπιστήμη καὶ στὸν ὀρθὸ λόγο, μιά πολεμικὴ πού μὰζι φέρνει πολὺ πίσω σ' ἐποχῆς γεμιάτες ἀγριο φανατισμὸ. Ἡ Διακήρυξις μὰς παρουσιάζεται μὴ μιά διάθεση ὡς τὸ κόκκαλο ἀνεπιστημονικῆ, μ' ὄλο πού μὰς βεβαιώνει πῶς ἀναγνωρίζεται τάχα τὴν ἐπιστήμη καὶ πῶς ἐκεῖνον πού μάχεται εἶνε μόνον οἱ αὐθαίρετες ὑπερβολῆς τῆς. Μὴ διπλωματικὴ τέχνη — γιὰ νὰ φανεῖ ἀμερόληπτη — μὰς λέγει πῶς δὲ μπεδοῦναι τὰ πῶς γαται, πῶς δίνει «τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Ἡ ἐπιστήμη πρέπει νὰ περιορίζεται στὴς περιοχῆς πού τῆς ἀνήκου, στὸν αἰσθητὸ κόσμο, ὅπου ἔχει κάθε δικαίωμα νὰ παρατηρῆ, νὰ περαματίζεται, νὰ δουλεύει μὴ τὸ λογικὸ τὰ ἐμπειρικὰ δεδομένα. Μὰ πέρα ἀπ' αὐτὸν τὸν κύκλο εἶνε ὀλωσδιόλου ἀναρμόδια καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μπαίνει σὲ μεταφυσικὰ πεδία. Ζητήματα, ὅπως εἶνε ἡ ἀρχὴ τοῦ κόσμου, ἡ δημιουργία του, ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ τὰ παρόμοια, δὲ λύνονται μὴ τὴν παρατήρησι καὶ τὸ πείραμα, παρὰ μόνον μὴ τὴν πίστι.

Ἡ Διακήρυξις ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος ἐπαναλαμβάνει κάθε τόσο αὐτὴ τὴ βεβαίωσὴ τῆς. Κ' ὅμως, παρ' ὄλα τὰ λεγόμενα τῆς, ἡ πολεμικὴ τῆς ἐνάντια στὴν ἐπιστήμη δὲ σταματᾷ σὲ κανένα ὄριο, εἶνε ἀπόλυτη. Στὸ βάθος ἀκολουθεῖ τὴν παλιά, τὴ ριζικὴ, τὴν ἀνελέγητη φανατικὴ ἄρνησι. Υἱοθετεῖ πέρα πέρα τὴ νοοτροπία μῆς περασμένης ἐποχῆς, ὅπου ἡ θεολογία δὲν ἀνεγνώριζε διόλου τὴν ἐπιστημονικὴ σκέψῃ, τὸν ὀρθὸ λόγο, τὸ lumen naturale κ' ὄρθωνε ἀπέναντί του τὸ ὑπερφυσικὸ φῶς, τὸ lumen supernaturale. Μέσα στὴν «ἀμερόληπτη» συζήτησι πού κάμνει, ἔχρημάται κάπου κάπου καὶ τότε φανερώνεται ὄλη τὴν πραγματικὴ διάθεσι τῆς. «Ἡ ἐπιστήμη! Πόσον θόρυβον προκαλεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ!» (σ. 30).

Μὰ δὲν εἶνε μόνον τέτοιες ρητῆς ὀμολογίαι πού ξεφεύδουν βέβαια ἀθέλητα ἐδῶ κ' ἐκεῖ καὶ πού ἐρχονται σ' ἀντίφασι μὴ τὴν ὄλη διπλωματικὴ τακτικὴ, παρὰ πλάγῶν πολλὰ δείγματα πού εἶνε ὀλόετα οὐσιαστικά. Ἐνὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ πολλὰ τὰ χυπητὰ, μὰ χειροπιαστὴ ἀπόδειξι γιὰ τὴ ριζικὴ, τὴν ἀπόλυτῆ τῆς ἄρνησι, βρίσκεται στὴν ἀντίληψι πού ἔχει ὅτι πῶς ὄρισμένες διδασκαλίαι παρὰ γιὰ τὴν ἴδια τὴ βάση τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν πού φαίνεται νὰ εἶνε μισεῖ ἰδιαίτερα. Ἡ διακήρυξις προσπαθεῖ σ' ἕνα ὀλόκληρο κεφάλαιο (σ. 88 κπ.) ν' ἀποδείξει πῶς ὅ,τι ὀνομάζουμε φυσικοὺς νόμους, δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ κάτι φτιαχτὸ, πλασματικὸ, μὰ καθαρὴ ὑποκειμενικὴ ἀντίληψι.

Ἡ Διακήρυξις μὰς λέγει: Οἱ φυσικοὶ νόμοι δὲν εἶνε πραγματικοὶ, δὲν ἐκφράζονα κατὶ τὸ ἀντικειμενικὸ πού ὑπάρχει καὶ γίνεται ἔξω στὴ φύσι, παρὰ βγαίνονα ἀπὸ μιά ὑποκειμενικὴ ὑπόθεσι. Ἡ ἀνθρώπινη παρατήρησι εἶνε πάντοτε λειψή, τὰ ὄρανα νὰ ἔχουμε ἰδεῖ πολλές φορῆς μὰζι, ἐπειδὴ τὴν ἐντύπωσι Α κ' ἡ ἐντύπωσι Β καὶ τίποτε ἄλλο. Μὰ ἐπειδὴ τὰ δυὸ φαινόμενα τὰ ἔχουμε ἰδεῖ πολλές φορῆς μὰζι, ἐπειδὴ τὴν ἐντύπωσι Α καὶ τὴν ἐντύπωσι Β τῆς ἔχουμε νιώσει πολὺ συχνὰ μέσα στὴ συνείδησι μᾶς σὲ μιά χρονικὴ ἀκολουθία, ἔχουμε ἀποκτήσει μιά ἀπλή συνθήεια, ἕναν ἀπλό «ψυχικὸ συνειρμὸ». Ἐτσι φανταζόμεστε πῶς ἄμα φανερωθῆ τὸ Α, πρόετι δῆξω ἄλλο ν' ἀκολουθῆσι καὶ τὸ Β

“Ετσι δε μπορούμε να γενικεύουμε, ή μελλοντική επανάληψη δεν είναι βέβαιη, ή επαγωγή δεν έχει αποδεικτική αξία.

“Ο Χιούμ δεν αμφιβάλλει μόνο για την αληθιότητα, αλλά και για τα πράγματα του εξωτερικού κόσμου, για όλα. Φτάνει σ’ έναν έντονο σκεπτικισμό που φέρνει στον άγνωστο κόσμο. Τέτοιο λοιπόν συνήγορο χρησιμοποιεί ή Διακήρυξη και μαζί μ’ αυτόν κλονίζει τα θεμέλια που στηρίζουν τις φυσικές επιστήμες κ’ έτσι τις απαντίζει ολόκληρα.

“Ο Χιούμ κ’ ή Διακήρυξη δεν είναι οι μόνοι που έχουν τέτοια νοοτροπία. Ένα πλήθος φιλόσοφοι κ’ επιστήμονες, παλιοί και νέοι, κάνουν τον ίδιο λόγο. Στη νεώτερη γνωσιοθεωρία συναντούμε πολύ συχνά αυτή την αμφιβολία για την επιστημονική γνώση του κόσμου. Η ανθρώπινη γνώση δε μας δίνει τίποτε το απόλυτα πραγματικό, οι φυσικοί νόμοι είναι απλά και βολικά σύμβολα που δεν αποκρίνονται σε αντικειμενικά πρότυπα. Τόπραγματικό μās είναι άγνωστο, ή, τι υπάρχει σε’ αληθινά είναι μόνο το όφελιμο.

“Ο,τι ξέρουμε είναι μόνο τα αισθήματα που νιώθουμε, κάθε νόμος και κάθε έννοια είναι μια απλή γενίκευση που κάνουμε για λόγους οικονομίας: αν αυτά εκφράζονται κάτι πραγματικά που υπάρχει είναι μόνο το όφελιμο.

“Ο,τι ξέρουμε είναι μόνο τα αισθήματα που νιώθουμε, κάθε νόμος και κάθε έννοια είναι μια απλή γενίκευση που κάνουμε για λόγους οικονομίας: αν αυτά εκφράζονται κάτι πραγματικά που υπάρχει είναι μόνο το όφελιμο.

Τέτοιες κ’ άλλες παρόμοιες διδασκαλίες είναι άπειρες και προβάλλουν με άπειρες μορφές. “Η καθέμια τους κηρύττει το σκεπτικισμό, δηλ. το άβηβαίο που έχει ή επιστήμη κ’ ή ανθρώπινη γνώση γενικά, κρύβει μέσα της λίγο ή πολύ το σκεπτικισμό κ’ άγνωστο. Ντιέμ, Πουανκαρέ, Λερούα, Τζαίμς, Άβενάριους και Μάχ κ’ ένα πλήθος άλλου, όλοι άγωνίζονται να γεννήσουν το διαταγμένο και την αμφιβολία. Κάθε τέτοια διδασκαλία βγαίνει από μια διπισθοδρομική, από μια αντιδραστική τάση. Θολώνει το μυαλό του ανθρώπου και φέρνει είτε έμμεσα είτε άμεσα, σε προλογική κ’ αντιλογική κατάσταση. Κάθε τέτοια διδασκαλία σταματά την όρη, την δράση του ανθρώπου, θέλει να τον γυρίσει πίσω, να τον κάνει να χάσει την ανεξαρτησία του από το γύρω του κόσμο, ανεξαρτησία που αυτός πνίχτει με τόσους και τόσους άγώνες και που σήμερα ακόμα μάχεται για να την τονώσει και τη μεγαλώνει. Κάθε τέτοια διδασκαλία φέρνει μέσα της το σπέρμα του θανάτου.

“Απ’ αυτό λοιπόν το πλούσιο, το ποικιλότυπο και ποικιλόμορφο όπλοστάσιο παίρνει τα όπλα της κ’ ή Διακήρυξη για την πολεμική της.

“Απ’ αυτό το όπλοστάσιο εφοδιάζονται κ’ οι φυσικοί επιστήμονες που με τόσο ένθουσιασμό αναφέρουν ή Διακήρυξη. Αυτό, όσο μένουν στα έργατήρια και στις μελέτες τους, δεν ξέρουν τίποτε από σκεπτικισμό και άγνωστο, παρά νιώθουν πως καταγίνονται με το πραγματικό και πως βρίσκουν κάτι που είναι έξισο πραγματικό. Και μόνο έξω απ’ αυτές τις άσυχλές τους, έπηρεασμένοι από μια αμείλικτη γνωσιοθεωρία ή κ’ από μια Διακήρυξη σαν κ’ αυτή που συζητούμε, όρθώνονται άρηγες και καταλυτές.

Μά άπέναντι σ’ αυτά τα άπραγα κηρύγματα προβάλλει ή όρη της ανθρώπινης γνώσης που πορεύεται ολόένα προς τα εμπρός. “Από τότε που οι άνθρωποι άρχίζουν με την παρατήρηση και με το λογικό τους να εξηγούν τον κόσμο, άρχίζει να σκοραπίζεται το μυστήριο γύρω τους. “Ολόένα το σκοτεινό και φοβερό, το άκατανόητο, γίνεται φωτεινό, κατανοητό, γνωστό, χρήσιμο στην πράξη και τη ζωή τους. “Η βροχή, ή βροντή και χίλια άλλα φυσικά φαινόμενα παύουν να φοβίζουν, χάνουν

τα τα κακά πνεύματα κ’ ο κόσμος γίνεται γνωστός και φίλος. “Ετσι σιγά σιγά μορφώθηκε και μορφώνεται ή επιστήμη.

Μι αυτή ή πορεία δε γίνεται χωρίς εμπόδια, σταματήματα και λοξοδρομήματα. “Ο κόσμος είναι ανεξάντλητος κ’ ή ανθρώπινη γνώση παρ’ όλη την πρόοδο δεν είναι τελειωτική. Κι’ ακόμα κάθε μερικη γνώση μπορεί να μην είναι ή τελευταία λέξη. “Ετσι ή μια επιστημονική θεωρία διαδέχεται κ’ αντικαθίσταται μια άλλη. Πάνω σ’ αυτό στηρίζονται οι σκεπτικοί. Μά ο δικός τους ό σχετικισμός δεν έχει τίποτε το συγγενικό με το σχετικό χαρακτήρα που μπορεί να έχει μια μερικη γνώση. “Ο δικός τους, άγκυαλιάζει όλη την ανθρώπινη γνώση γενικά, εκείνη που υπάρχει κ’ εκείνη που θα υπάρχει, είναι ένα δόγμα «κατ’ άρχην». “Η ιστορική όμως εξέλιξη δε δικαιολογεί διόλου ένα τέτοιο απόλυτο σχετικισμό. “Απεναντίας ή γνώση σε κάθε βήμα της μπορεί να είναι περιορισμένη, μά στο σύνολό της, στην όλη της πορεία, βαδίζει πάνω σε μια γραμμή που φέρνει στο αντικειμενικό, στο πραγματικό, στο απόλυτο. Τό κάθε βήμα μπορεί να είναι σχετικό, μά ή όλη κατεύθυνση φέρνει το χαρακτήρα του απόλυτου. “Εδώ το σχετικό και το απόλυτο είναι δύο όροι που όσο κ’ αν είναι αντιφατικοί μεταξύ τους, όμως δε μένουν άδιάφοροι, παρά έρχονται σε διαλεκτική σχέση ό ένας προς τον άλλο.

Τό απόλυτο ίσως ή γνώση ποτέ δε θα τό φτάσει. “Όμως ολόένα πορεύεται σ’ αυτό, ολόένα το πλησιάζει. “Ο σκεπτικός δε θέλει τίποτε να ξέρει άπ’ αυτή την πορεία, από την πρόοδο, δεν άνειγίσει την κατεύθυνση. Τό κάθε βήμα βρίζεται μέσα σ’ αυτή, κάτι προσθέτει κ’ αφαιρεί την γνώση. Στο 18ο αϊ. ή επιστήμη έφτασε σαν έσχατα στοιχεία της ύλης τ’ άμυα. “Όμως έπειτα παρουσιάζονται τα άτομα κ’ έπειτα άργότερα τα ήλεκτρόνια. Μά και σ’ αυτά τα τελευταία δεν πρόκειται να σταματήσει ή γνώση. Κάθε μια κατάκτηση είναι κ’ ένα βήμα προς τα εμπρός. “Ο,τι ήταν άγνωστο, γίνεται γνωστό, ολόένα πιο γνωστό. Κάθε μερικη γνώση αποκρίνεται σε κάτι πραγματικό. Κι’ όμα ή ανταπόκριση αυτή μέσα στην πράξη δεν άποδειγνεται τέλεια, τότε επβάλλεται μια συμπλήρωση ή μια τροποποίηση ή κ’ αντικατάσταση της θεωρίας. Κάθε φορά ή γνώση κινείται μέσα στην εφαρμογή, στην πράξη.

Τό ίδιο μπορούμε να ειπούμε και για την εξέλιξη του οργανικού κόσμου που την πολεμά τόσο ή Διακήρυξη. “Η εξέλιξη υπάρχει μέσα σ’ αυτόν, όπως και σ’ ολόκληρο τον κόσμο. “Αδιάκοπη κίνηση, μεταβολή, άεναο γίνεσθαι. Κ’ ή ανθρώπινη γνώση προσπαθεί να συλλάβει αυτό το γίνεσθαι, τους νόμους του και το ρυθμό του. Μά ή Διακήρυξη σαδίζεται κάθε κίνηση και κοροιδεύει τη διαβρινική θεωρία. Για την εξέλιξη του οργανικού κόσμου, μάς λέγει, υπάρχουν πολλές θεωρίες, ή διαβρινική διδασκαλία έχει γίνει άγνωστη από τις μεταβολές της. Σύγχυση κ’ άσυννοησία. Ποιά άπ’ όλες είναι σωστή; Τούτο τό επιχείρημα που μάς προβάλλει με τόσο θριαμβευτικό τόνο, δεν είναι διόλου

ΕΞΕΔΟΘΗ
Γ. ΒΑΛΕΤΑ
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΤ. ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑΣ
Τόμος πρώτος, από το Μαχαίρα
ός τό Σολωμό
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΡΑΝΟΥ

νέο. Τό είχαν πει οι άρχαίοι έλληνες σκεπτικοί. Είναι «ό από της διαφωνίας τρόπος», δηλ. ή άσμφωνία των άνθρώπων για κάτι, μάς δείχνει πως δεν είναι τίποτε από τα λεγόμενά της τό σωστό. Μά τέτοια άγωνα σοφιστικά επιχειρήματα δε μάς ικανοποιούν. Βέβαια ή γνώση μας για την εξέλιξη δεν είναι τελειωτική. Πολλά άποδείχτηκαν λαθεμένα κ’ άλλα μένουν ακόμα υποθετικά. Μά αυτό δε θα πει πως πρέπει να την άρηθούμε «κατ’ άρχην». “Όλες οι προσπάθειες κ’ οι έρευνες που έγιναν και γίνονται, κάτι έχουν προσθέσει και προσθέτουν στη γνώση. Κι’ αυτό τό κάτι όμα συγκρίνεται με την αντίληψη που είχαν άλλοτε για τα όργανικά είδη που τα θεωρούσαν σταθερά κ’ αιώνια, δεν είναι ένα μικρό όπτε κ’ ένα μεγάλο βήμα, παρά ένα τεράστιο πήδημα. Τό σταθερό κ’ άμετάβλητο δεν υπάρχει πουθενά μέσα στον κόσμο. “Αλλιώς αυτός θα ήταν νεκρός, θα είχε την άκνησία του θανάτου. Κ’ ή Διακήρυξη μια τέτοια άκνησία μάς προπαγανδίζει με τό σκεπτικισμό της.

“Η Διακήρυξη χρησιμοποιεί κ’ άλλα είδη πολεμικής. Στιγματίζει τις ύπερβολές του φροϊδισμού. Ξεσπαθώνει κ’ όρη άκάθικτη ενάντια σε μερικές ξεπερασμένες επιστημονικές και φιλοσοφικές διδασκαλίες, στη μηχανοκρατική αντίληψη του μεταφυσικού ύλισμου. Κατακεραυνώνει τον Λαμετρι και τον Μπύχνερ. Μάταιος ό κόπος της, γιατί ό μηχανοκρατικός ύλισμός δεν άναγνωρίζεται σήμερα από κανέναν. Μά αυτό μάς δε θα πει πως πρέπει να καταργήσουμε στην «έντελέχεια» του Νερίε που έπαινει ή Διακήρυξη, ή στη «ζωτική όρη» του Μπερζόν, ή σε άλλη τέτοια ύπερφυσική δύναμη, όπως διδάσκει ό νεοβιταλισμός. “Απεναντίας μάς δνναιμική, μά διαλεκτική αντίληψη των πραγμάτων ύπερνικά τόσο κάθε μηχανοκρατική, όσο και κάθε βιταλιστική έρμηνεύα.

“Η Διακήρυξη σοφρίζει ακόμα κ’ άλλα τεχνάσματα. “Ετσι κάνει πως δεν ξέρει διόλου τα σοβαρά αίτήματα του φεμινισμού, την πολιτική, κοινωνική και οικονομική ισότητα της γυναίκας με τον άντρα, παρά ανάβει και κορόνει τάχα για μερικές άσχημες που δεν έχουν καμιά σχέση με τό ζήτημα.

“Ιδού λοιπόν τό βιβλίο που έχει την άξιοση πως κάνει μια αντικειμενική, μά πατριωτική και χριστιανική έρευνα για τα βαθύτερα αίτια της σημερινής έλληνητικής τραγωδίας, ένώ βρίσκειτα σε ριζική αντίθεση και με την επιστήμη και με τον πατριωτισμό και με τό χριστιανισμό.

Αυτό τό βιβλίο δεν πολεμά μόνο όρισμένες διδασκαλίες, παρά θέλει ν’ άφανισει ολόκληρα χρόνια πίσω στην εποχή που μάς αντιχριστιανική “Ερη “Εξέταση έπνιγε στο αίμα κάθε επιστημονικό στοχασμό.

Αυτό τό βιβλίο που άπεινθύνεται στον ελληνικό λαό, δεν άγνιστοβλεπεί καμιά πατριωτική θέρη. Δεν άντικρύζει τα πραγματικά αίτια της σημερινής συμφορής, παρ’ προσπαθεί να τραβήξει την προσοχή άπ’ αυτά και να τη στρέψει άλλοι, να κάνει θόρυβο, να φανατισει και να ξεσηκώσει με όχλαγωγικά μανιφέστα.

Αυτό τό βιβλίο δεν έχει μέσα του κανένα γνήσιο χριστιανικό παλμό. “Ο χριστιανισμός μαλακώνει, γλυκαίνει, γατρούει πηλές. Εληργύνει και δεν έρεθίζει. Κηρύττει την όμολογία, την άγάπη. Κι’ όσο λοιπόν ή “Ενωση των “Επιστημονών δεν προβάλλει με τέτοια κηρύγματα που τούτη τη στιγμή είναι τά μόνα πατριωτικά και χριστιανικά, έχουμε κάθε δικαίωμα να μην τη νομίζουμε πατριωτική και να μην την ονομάζουμε χριστιανική.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΕΞΟΡΙΑΣ
ΚΛΩΤΣΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΕΜΗ
ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΗ ΝΩΤΗ

Του γύρω στο νησί της Φολέγανδρος βράχια νάπο γρανίτη. Μαύρα, από κίτρινα, γλυστερά. Αύλακωμένα είναι αδιάκοπη πάλη τους με την πάντα φουρτουνασμένη θάλασσα των Κυκλάδων. Και μέσα στο τότο τό σίγουρο περίγραμμα, σφίγγεται και δυσκολασαίνει και χιμαρίζει, μά στενή λουρίδα στεργιάς. “Όλο πέτρα-σουρνάρι. Κι’ όλο άγριοθάμνους-ντοβράτες.

“Άερεςδες δυνατοί δέρνουν την άγρια γής τό νησιού. “Όλοι του πελάγου οι άγέριδες. Και κάθε κίνηση γερασίου ζωντανού μουδιάζει. Τά λιγοστά δέντρα ός τό χώμα σκίβουν. Σκλάβοι που δέρνονται. Και μένουν στη ζωή σημαδιακά, χαμπαύρια και σεργάμενα. Ριζωμένες γουστέρες και κολοσαφάδες. Σερπεντά με κλαριά και φύλλα.

Κ’ οι ντόπιοι άνθρωποι, στις μονόπορτες, τις δίχως φεγγίτη καλύβες κλείνονται. Βαρεία άμπαρωμένα. Και νάπο τη πλακοστρωμένη τη στέγη, της βροχής τά νερά στο χωματένιο δάπεδο στάζουν.

Μιά λερή, πράσινη όγρόδα κολάει σά γλίτσα στο κτρινασμένο τους πεσι. Και περιμένουν...

Μά ξεραθόνει τά σκα και τά μαυροράσουλα. Κ’ οι γούτες νά ξεραθόνει. Τά παστύφαρα. Που περασμένα σε κλωστές και κρημασμένα στον ήλιο, δαυτελώνουν την άσβεστομένη πρόσφυη του σπιτιού. Θά προσπαθούν μετόυτα τό μαύρο, κριθαρένιο, μικρό φουμί της φτώχειας. Τόν χειμώνα όπούχηται. Και θά ξεγυάλισουν την άσπασση την πενία, που ταμπουριάζει στο άλιο πεσι της μάκας τους.

Κάποιο γράμμα περιμένουν. “Από την ξενητεμένη κόρη. Δουλεύει ύπερτέρα σε μεγαλόσπιτο της “Αθήνας. Νά τους έφέρει τό μεγάλο τό μαντάτο, πως βρέθηκε κάποια θέση δουλάς για τη δεύτερη την άδεργή.

Και ποτέ θάόθει ό Καραγιώτης προσμένουν. “Ο Παναγιώτης του “Αγα. Νά φέρι την καινούργια κόρη και καλή παρτάσαρ. Για να τους δασκαλέψει, από τό ψήλωμα της χαροένιας παράγκας του, πως ή ζωή τ’ άνθρωπου είναι ένα παιχνίδι. Νά, μάτια μου. “Ενα άνακρίωμα πονηράδας και χαζομάρας. “Ολόφτυτος ό Παναγιώτης του “Αγα. Σμυγιά δειλάς και δουλικότητας. Προσκυνώ σε πολυχρονιμένο μου άφέντη. “Υποταγή στη βία του τσαρουνιού κάποιου Βελγηκέκα. Τού όποιου.

“Όμορφα φτιαγμένα. Κατά όπως ό ποιητής γραμένο τόχει. Μοιραίοι και άβουλοι. Μέσα στη σκοτεινή και κρύα νύχτα να κοιτάζονται. Με θολό, κρύο, γυαλένιο μάτι. Νά κοιτάζονται. Και να μη βλέπουν. Τό ζεύγλιμα της χωρίς καμιά χαρά μικροζωής τους. Που την έχουν, άπομόνοι τους, τυλιγμένη στις μοίρας την άνεμη. Κάποιο παραμυθιοτή άρχη προμένουν. Για τη σταγιοπούτα. Την περιφρονιμένη. Που την δέρνουν οι καιροί και τ’ άφεντικά. Και πού, τάχατες, ή μοίρα θά της έστειλει τό βασιλόπουλο για να τους πάει τσούρο, από παπού ίσιμας έγγόνα, στο παλάτι του. Μά τό παραμυθι, χρόνια κ’ ακόμα ός τά ώρα, ποτές δεν άρχιναί.

Κάποιο Αδύνοσιάτικο άπόγιομα ήταν. Ένα φορά κ’ ένα καιροί. Που ένα μικρό ψαροκάκιο, με άσπρα πανιά και γερό σκαφί, φάνηκε να παρνεν ή βόλα της χρυσοσηλιάς. “Εστριψε κατόπι τον κάβο του φάρου και πλεύρισε κάτω στο καραβόσάσι.

Κάποιο Αδύνοσιάτικο άπόγιομα ήταν. Ένα φορά κ’ ένα καιροί. Που ένα μικρό ψαροκάκιο, με άσπρα πανιά και γερό σκαφί, φάνηκε να παρνεν ή βόλα της χρυσοσηλιάς. “Εστριψε κατόπι τον κάβο του φάρου και πλεύρισε κάτω στο καραβόσάσι.

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ
ΤΟ ΠΕΤΡΙΝΟ ΛΟΥΛΟΥΔΙ
ΤΟΥ Κ. Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΥ

Μέσα στις έγκωμιστικές κρίσεις για τό «Πετρίνο Λουλούδι», για τις καλλιτεχνικές πραγματοποιήσεις, και από πάντο για τό θαύμα των χωματόνων στις σκηνές του, πέρασε άπαρατήρητη σχεδόν μια άλλη άποψη της έσοχης αυτής κινηματογραφικής τανίας, που όμως είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη σημερινή φσιονομία του σοβιετικού πολιτισμού. “Η σύνθεση του μύθου, που κρατάει την εξέλιξη της δράσης, και ό συμβολισμός του μύθου δείχνει ένα όριμασμα της τέχνης του κινηματογράφου, που φτάνει σε περιοχή άδυστηχη πολιτισμική άριότητας. Μιά βαθιά έσωτερική στο θέμα — χωρίς και νά έκτοπίζει τά γραφικά στοιχεία του γύρω κόσμου, και μάλιστα την έμπνευστική λάμψη του φυσικού τοπίου — ανεβάσει τό κινηματογραφικό έργο σε γνήσια πνευματική έκφραση, ίκανή ν’ άντικρύσει και τά πιο βαριά αίτήματα, να φωτίσει και τις πιο κρυφές πτυχές της ανθρώπινης ζωής. Είναι χαλακριαστική και ή ύποψηση του στοιχείου της κοινωνικής κριτικής. Περιφρασμένη άπομένει και διακριτική ή παρουσία του μέσα στο έργο — σαν άπλη ύπνεθίμηση για κάτι, που έχει και αυτό τό λόγο του στη ζωή του ήρωα, που όμως τόρα δεν είναι τό κύριο. (Στην κατοχρωμένη πιά σοσιαλιστική κοινωνία δεν χροιάζεται ή άπανση διάτρη κρανή για την κοινωνική καταπίση).

Τό θέμα είναι τό έσωτερικό δράμα του ανθρώπου, που από τη φύση του είναι πλασμένος για καλλιτέχνης, και μάλιστα με δύναμη να μεγαλονηγήσει. “Από τη βάση αυτή ξεκινάει ή γραμμή, που δίνει όλη τη δράση μέσα στο έργο.

“Ο ήρωας μέσα στο έργο πρώιμα δείχνει, παιδί άκόμη, τά ίχνη μιας βαθιάς αίσθαντικότητας. “Ενα λουλουδάκι με δέντρα και κρημασμένα τα θάματα της έγκαλης όμορφιάς του, όλοσδιόλου άόρατα σά κοινωνικά βλήματα. Τά πρώτα μουσικά τερεϊσθιαστικά της έδωισθίας του, με τό παίζιμο της φλογέρας στο δάσος, σά να ξεπνούν και να έμψυχώνουν τη γύρω του φύση σε όλη τη γοητευτική χάρη της. Και τά πλάσματα και χάρματα της Φύσης στέλνουν σαν σε ανταπόδοση όλη την παγανιστική γοητεία τους στη νεαρή ψυχή. Μιά σάφρα, που σά να συμπυκνώνει όλο τό γήτεμα της Φύσης, μεταμορφώνεται σε «μάγισσα» και ζητάει ένα τραγούδι από τό ρυθμοπαρμένο βουκόλο. Είναι ή πρώτη εμφάνιση της Μάγισσας — Τέχνης της Ίδιας της Φύσης στην έμπνευστική της ύποβολή.

“Επειτα, ό ύπεραισθητικός έρμπος μαθητεύει στον «παλιό τεχνίτη». Παίρνει έτσι την «παράδοση» της Τέχνης, άπαραίτητη για να μορφωθεί ή καλλιτεχνική του συνείδηση. Και ύστερα από την έντοποσιακή εκδήλωση της μεγάλης καλλιτεχνικής του έπίδοσης, σε μια ώρα κλειστής συναστρωφής με συνθησιμένους άνθρώπους, νιώθει μέσα του την κρίσιμη διάσταση της μοίρας του με τις συμβατικότητες, και τις καθήμενόντητες της ζωής. Και φεύγει άπότομα στο δάσος. Σαμαιλιά εκεί με τη Μάγισσα και παίρνει από τό στόμα της την κληρονομία της ζωής του. “Αποκτάει πιά έπίγνοση για τη δημιουργική άποστολή του, για ένα έσώψυχο με την Τέχνη δεσπό.

Τώρα μια έπίμονη και έπίμοχη περισπλληγή στην τέχνη του, και σά όρια της δύναμης του για δημιουργία, με τη διαβρωτική προσή-

Τώρα μια έπίμονη και έπίμοχη περισπλληγή στην τέχνη του, και σά όρια της δύναμης του για δημιουργία, με τη διαβρωτική προσή-

λωση στο αίτημα της τελειότητας, τον χωρίζει από τους άλλους τεχνίτες και τον έμφανίζει αλλότροπο στους άλλους ανθρώπους. Στην κατάσταση αυτή έρχεται ό γάμος. Στην κρίσιμη αυτή στιγμή, αντίκρου στον κίνδυνο νά δεθεί και νά συμβιβασθεί με τις συμβατικές έπιταγές της καθήμενόντητας, ό ήρωας της Τέχνης νιώθει να ξεπνάνει μέσα του ή επανάσταση της μοίρας του. Ουμνάται την έντολή της Μάγισσας, την κλήση της Τέχνης. Και φεύγει πάλι άπότομα, όριστικά τόρα για τό άρατο άντρο της. “Εκεί ή Μάγισσα — Τέχνη του θέτει άπεριφραστα τους όρους της.

“Ο γεννημένος και άποφασισμένος, καλλιτέχνης αίσθαντα βγαύ τό δίλημμα και διατάσει για λαό. “Η Τέχνη είναι αδιάλλακτη: ή Αυτή ή μόνη ή άπαλή παιδοίλα, ή άφροβουασιακά του, σμύλο της άδυστηχίας και της άπλότητας. “Αμείλιχτα ό καλλιτέχνης λύνει τό μέγα δίλημμα. Και άρχίζει ή χειραγωγία από τη Μάγισσα — Τέχνη μέσα από τά επάλληλα δώματα των σπηλαίων της με τις άμύθητες έναλλαγές των ήσραυρών της. Είναι ό αναβαθμιτό της μεγάλης μήστις στην Τέχνη. Τά όράματα γίνονται ολόένα πιο βαριά και πιο γενεϊκά. Τό απότομο της Μάγισσας — τό νόημα της Τέχνης — γίνεται και αυτό ολόένα πιο βαρύ και πιο ένγενικό. Και φτάνει έτσι ό μύστης της Τέχνης στον έσχατο αναβαθμό. “Εκεί περιμένει πιά, ός ότου έκθαμβος μια στιγμή άντείνει ν’ άσπράσει άντίκρου σά άίγητα μάτια του μά αυτόφωτη άνάβλωση ύπερούσιας όμορφιάς, τό «Πετρίνο λουλούδι». Είναι ή συμβολική έκφραση της άπλότης πηγής της όμορφιάς, της άπλότης αυτής δύναμης, που φιλοσοφική την άποκαλύπτει — άς μη σκανδαλιστούν οι «πνευματικοί» άντίμαχοι και τιμητές της «επιστήμης» σοβιετικής βαρβαρότητας — ό Πλάτων και την όνομασε “Ιδέα.

“Υστερα από τό άστραμα έτσι της “Ιδέας, ό μεγαλόπνευτος καλλιτέχνης άφρευεται στο έργο: νά δεσμεύσει στην άψυχη πέτρα τό έμψυχο όραμα της έντέλειας. Και με ύπεράνθρωπη ένταση τό κατορθώνει. Τώρα ή σκληρή πορεία της Τέχνης, ή θητεία της δημιουργικής μοναξιάς τέλειωσε. “Αμαρταί τόρα τη μοίρα του και τό έργο του. Και άνακαλύπτει ένα άδυσόπητο κενό γύρω του. Που είναι ό άνθρωποι, οι πολλοί Άλλοι άνθρωποι, να μεταλάβουν και αυτοί από τό θαύμα της όμορφιάς; Χωρίς αυτούς άδεια άδύχεται ή ζωή του, πεινχική και θλιβερή με όλη την καλλιτεχνική μεγαλοσύνη της. (Τό κήρυγμα της άρηγτης αλληλεγγύης με τους άλλους ανθρώπους κρατάει την αξία του και στην κατοχρωμένη σοσιαλιστική κοινωνία). Στο σημείο αυτό κλείνει ό μύθος. Τό τελευταίο έπεισόδιο, με την άραβουασιακά τό ήρωα της τέχνης, που ξαναβρίσκει τον άγαπημένο της, είναι ειδικότομο συμπλήρωμα.

“Ενα ύπερφαρνο μήνυμα φέρνει τό κινηματογραφικό αυτό έργο για τις σημερινές άναηγίσεις του σοβιετικού πολιτισμού. Μόλις τέλειωσε ή μάχη του σοβιετικού λαού με την έπιδημία της χόρας του και της άνθρωπότητας, ή καλλιτεχνική προπορεία του — τόρα που ζητήματα ταίχης πάλης δεν υπάρχουν μέσα στη χώρα του — προβάλλει τά μεγάλα πανανθρώπινα προβλήματα και τά λύνει με τις πιο άνθρώπινα (Συνέχεια στη σελ. 43)

Σύγχρονοι σοβιετικοί συνθέτες

Ο ΝΤΜΗΤΡΗ ΣΟΣΤΑΚΟΒΙΤΣ

ΟΙ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ

Τα τελευταία δέκα χρόνια το όνομα του Ντιμήτρη Σοστάκοβιτς έγινε παγκόσμια γνωστό. Φιγουράρε στην κατηγορία των πιο αξιοπρόσεχτων από τους συνθέτες του αιώνα μας. Ο Σοστάκοβιτς δεν περιορίζεται μέσα σ' ένα παιχνίδι ήζων στερεωμένων από στοχασμό, στις χαρές της «δόξης ομορφιάς», αλλά ψάχνει ν' αγγίξει το πιο κρυφό βάθος των πραγμάτων, να ερμηνεύσει τη ζωή που ο ίδιος είναι ένα στοιχείο της και μια ενεργητική δύναμη, τόσο σαν άνθρωπος όσο και σαν καλλιτέχνης.

Στό έργο του ο Σοστάκοβιτς είναι πριν από όλα ένας στοχαστής. «Ας σημειώσουμε καλά, άλλωστε, ότι σ' αυτόν, ο στοχασμός που ψάχνει και υψώνεται σε φιλοσοφικές γενικεύσεις δεν είναι ένας σκέτος γείτονας της μουσικής, δεν είναι ένα κάποιο «εδωμένο» που πηγαινει μπροστά από την ανέλικτη πορεία της δημιουργίας και δίνει ένα χρώμα ροσιοναλιστικό στο έργο τέχνης. Όχι, ο Σοστάκοβιτς—έννοείται πως μιλάω για το συνθέτη Σοστάκοβιτς μόνο—στοιχείται με ήζους. Είναι άνωφελο να αναρωτιέται κανένας ποιά ήθε πρώτο: Τό φημ σμένο μοτίβο από τέσσερις νότες που ανοίγει ονε την Πέμπτη συμφωνία του Μπετόβεν, για ή περίφημη επιγραφή του: «Έτσι χτυπάει το περσικό στην πόρτα του ανθρώπου» είναι άνωφελο ν' αναρωτιέται κανένας ποιά γεννήθηκε πρώτα: ή Τέταρτη συμφωνία του Τσαϊκόφσκυ, για ή λεκτική έκφραση της σύλληψης δοσμένης αργότερα από το συνθέτη σ' ένα γράμμα προς ή Ναντίνα φόν Μέξ. Αλλά εκεί είναι ζητήματα που ενδιαφέρουν προπαντός την ψυχολογία της δημιουργίας. Όσο για μιάς, άλλο πράμα μιάς νιάς: ανεξάρτητα από τη χρονολογική τάξη, σό στιγμές της ιστορίας της τέχνης μας ίδια γοητευτικές με τις στιγμές εκείνες όπου δημιουργήθηκαν ή Πέμπτη συμφωνία του Μπετόβεν ή ή Τέταρτη του Τσαϊκόφσκυ, ή ιδέα και ή δημιουργία συνυπόσταταν και συγχρονιούνταν» ή δημιουργία δεν ήτανε παρά ή συγκεκριμένη μορφή όπου μέσα της ή πράξη του στοχασμού έπαινε ήλική υπόσταση.

Ακριβώς αυτή είναι ή περίπτωση του Σοστάκοβιτς. Η Όγδοη συμφωνία κωμωμένη καταμεσής του παγκόσμιου πολέμου, κλείνει μιά ιδέα τόσο μεγάλη που κά ώραια. Ο καλλιτέχνης βρισκείται κατάφατα με τά τερατικά γεγονότα που συνιράζαν τά ίδια τά θεμέλια του γέρου πλανήτη μας. Βλέπει τις πελώριες αναλαμπές από τις πυρκαγιές που κυκλώσανε τά δυό ήμισφαίρια. Βλέπει τη φοιχτή δύναμη της βίας που έβαλε για σκοπό της νά στραγγαλίσει τόν άνθρωπο. Βλέπει τόν άπεραντο ώκεανό της οδύνης του άτόμου και της άνθρωπότητας, μιάς οδύνης που δεν έχει καταφανεί στην ιστορία του ανθρώπινου γένους. Και τό έκφραζει με ήζους, με μιά δύναμη ασύλληπτη γιατί, στό τέλος - τέλος, ή μουσική δέ σηκώνει την ήλική χειροπιαστή έκφραση και την άμση επίκληση. Δημοσιουργεί γιατί σκέφτεται, και σκέφτεται με ήζους.

Ένα ρομαλέο λάγχο μιάς ώρας, διαλογισμός πάνω στόν κατακλυσμό που χτύπησε τη γενιά μας, μουσική που ή τιτανική δράση της σου θυμίζει τις νοπογραφίες από τη «Μέλλουσα Κρίση» του Μιχαήλ - Αγγέλου. Αυτό είναι τό πρώτο μέρος. Τό δεύτερο είναι ένα στρατιωτικό έμβατήριο λακωνικό, στεγνό, άλύγιστο. Τό τρίτο μέρος είναι επίσης ένα έμβατήριο μιά ακόμα πιο τρομερό: ή μηχανική σαραμάντα (!) του άσπαιλου που τό έπιασε λύσσα, ή Τοκκάτα του κρούου θανάτου, που όμως ή δέληθια πνοή του σέ καίει.

Υπάρχει εκεί τό χοντροκομμένο στοιχείο ενός οργισμένου λιβέλλου που κατηγορεί με πάθος μιά είναι στό ίδιο σημείο που άκούμε και τις κραυγές εκείνων που χάνονται, άνάμεσα από τη χλαπαταγή και τό τρέξιμο τών σιδερεϊκών. Κ' έχει κανένας την έντιμότητα ότι ή καρδιά του τεχνίτη τραντάζοταν από φοιχτή όταν γράφτηκαν οι συνταραχτικές αυτές σελίδες. Έδώ, μήτε ένας σπόρος αισθητικοποίησης, ο συγγραφέας δεν προσπαθεί νά κρυφεί τό βάθος των πραγμάτων, νά τό κουκουλώσει με ένα πέπλο έξωτερικής ομορφιάς που θά έφραγε νά τη βρει με σοφία. Έδώ, ή τέχνη δεν κάνει επίκληση στη φαντασία.

1. Σημ. τ. μεταφρ.: ορθώς σε τρεις χρόνους, πιά άργός από τό ορθό τό μενούετου, που είχε ο χορός τών 17 και 18 αιώνα Sorabande.

ΤΟΥ ΝΤ. ΡΑΜΠΙΝΟΒΙΤΣ

Σάν ένας όρκος φλογερός, άπευθύνεται γραμμή στό αισθητή του καθήκοντος που ζει μέσα στην ψυχή του ανθρώπου, για νά έξερικώσει μέσα του τη διαμαρτυρία, για νά τόν σπρώξει στην αντίσταση.

Αυτό δεν είναι μήτε Γκόγια, ούτε ένας Ρεμάρκ του καιρού του «Πίποτα νεότερο στο Δυτικό Μέτωπο». Η τέχνη του Γκινιόλ δεν ενδιαφέρει τόν Σοστάκοβιτς. Είναι άπειρα πιο ψηλά από τά εικονιστικά δνειροπολήματα και τις κλάφες Νιόθει πώς τό έργο του κ' ο εαυτός του είναι άχώριστα από τόν κοινό άγώνα.

Ο ήθικός πόνος κυριαρχεί στό τέταρτο μέρος της συμφωνίας. Σκεφτείτε την «Αποκαθήλωση» του Ρέμπραντ! Σκεφτείτε τό άδρανε σόμα που έχει χάσει την πλαστικότητα του και που ή άδυναμία του ξυπνάει ένα αισθημα δυνατής συμπάθειας, τό σόμα που γλιστράει παθητικά κάτω από τό όργανο του θανατικού μαρτυρίου που τό σκότωσε—και θά νιώσετε κατά ένα μέρος τί κλείνει ή μουσική αυτής της Πασσακάλλιας (!). Ακόμα και ή τυπική μορφή της Πασσακάλλιας εισάγεται μέσα στό τέταρτο μέρος της συμφωνίας από τη μεγαλύτερη διαίσθηση του τεχνίτη. Η άσταμάτητη επανάληψη του θέματος γεννάει την έντύπωση από κάτι τ' φοιχτά πνιγμένο, πετωμένο. Είναι όπος όταν κανένας, ενώ άρχίζει νά συνδέεται ύστερα από μιά τρομερή δυστυχία, κοιτάζει άπολιθωμένος, μπροστά του. Πένθιμο έμβατήριο; Έϊσος. Μά δέ μιάς οδηγεί στούς τάρφους τών ήζων, άλλα πότερο σ' άνοιχτούς τάρφους άνθρώπων άπλούστατα, τών παιδιών τους, τών μανάδων τους, τών γυναικών τους... Έδώ, ή οδύνη είναι αισθητή και άγνή—πρό πάντων όχι δάκρυα! Είναι ή οδύνη που παίρνει την έμπνοή της απ' όλες τις άνθρώπινες ύπαρξεις που βεβηλωθήκανε, που σκοτωθήκανε, που κάρηκανε' ή οδύνη για όλες τις συμφωρές τό πολέμου.

Μά, την ίδια αυτή στιγμή όπου ή άδύνη μοιάζει νά ξεπνιέται την άνοχη της άνθρώπινης ψυχής, σά μιά άχτιδα ήλιου ύστερα από μιά νύχτα στόν άδη, τό do μειζόν ξεσποβάλλει. Πέμπτο μέρος της συμφωνίας. Έβαλεγκρέτο—Παστοράλ.

Η χαρά θά ζήσει παρ' όλα αυτά! Γι' αυτό που στό κάτω-κάτω εν όνοματί του κρατήθηκε ο άγώνας! Τό Παστοράλ αυτό είναι τό φιλοσοφικό ζενιθ της συμφωνίας. Έκφράζει μιάν άπεραντή πίστη στό θρίαμβό της Ζωής και της Όμορφιάς, της άνοιξης και της παιδικής ήλικίας. Με τό πλάτος της, αυτή ή σύλληψη οδηγεί τη σκέψη μας στην τέχνη του Σαίξπηρ και του Λάντν. Η Όγδοη συμφωνία δεν είναι μιά έξάρση μέσα στό έργο του Σοστάκοβιτς. Έξαρση άνθρώπου γνωρίζουνη την Έβδομη συμφωνία του, κωμωμένη στό Λένινγκραντ όταν ήτανε μπλοκαρισμένο από τους Γερμανούς. Παιχτηκε στή Μόσχα και στό Λένινγκραντ, στό Σβερντλόβσκ και στό Νοβοσιμπιρσκ, στό Τριπλίσι και στην Άχμα—Άτα, στην Άγγλία, στις Ένωμένες Πολιτείες και στη μακρυνή Αυστραλία. Στην προεμίρα της, στη Βοστώνη ο διευθυντής ορχήστρας Σέρχους Κουσεβίτσκι ειπε: «Είναι ένα μουσικό άριστοέργημα μεγάλο όσο και ο κόσμος. Η συμφωνία του Σοστάκοβιτς είναι μιά πράξη πίστης—πίστη στην νίκη του ανθρώπινου πνεύματος που θά κερδίσει τό θάνατο».

Είναι μέσα σ' αυτή τη συμφωνία ένα έπεισόδιο που έχει γίνει διάσημο: μιά μελωδία πάντοτε ή ίδια, μηχανικά ρυθμισμένη, πολύ άπλή, μά προκλητικά κωμική, και που έπαναλαμβάνεται δέκα φορές. Τό διάγραμμα της δεν αλλάζει, και μόνο μεγαλώνει σε ήχητικότητα, περνώντας από ένα πένθιμο μοιζούμο σε μιά τρομερή κλαγγή: είναι ένα σιδερένιο τέρας, ένα τέρας άνάληθο που προχωρεί. Τό κοινό όνόμασε αυτό τό έπεισόδιο, έπεισόδιο «γερμανικό». Έϊσος νά μήν έπρεπε νά συγκεκριμενοποιήσουν τόσο όνομαστικά την πρόθεση του συνθέτη. Άλλά γιλιόδες άνθρώπων, άκούοντας αυτή τη μουσική, λέγανε αυθόρμητα: «Είναι οι Γερμανοί! Είναι τά καταραμένα τους ματρά τάνας!»

Και θυμάμαι ακόμα ένα μουσικό της Μόσχας, που άκουσε για πρώτη φορά τό τρίο με

2. Σημ. τ. μεταφρ.: ορθώς από τρία μέρη, άργός, που είχε ο παλιός χορός Passacaille ή Passacaglia.

πιάνο του Σοστάκοβιτς, και που ειπε για τό φινάλε: «Είναι τρομακικό όπος τό Μαϊτανέκ!»

Οί Γερμανοί! Τό Μαϊτανέκ! Τό έργο του Σοστάκοβιτς θά ήτανε άραγες μιά ποιιλία μουσικού ρεπορτάζ; Καθόλου! Τό τρίο για πιάνο έχει τέσσερα μέρη. Τό πρώτο έχει άφέλεια, φοιτην ή και μελωδική ακόμα όπος ή Καντιλένα (!). Τό δεύτερο είναι ένα σκέρσο που κοχλακίζει, όρμητικό, χαρούμενο. Και μετά, μιά άποτομη άλλαγή χρωμάτων. Μιά σύντομη Χιουάρα (!) όπου συμπυκνώνεται άπελπισία τραγικής μεγαλοσύνης όπος στό άρχαιο γλυπτό της Νιόβης. Και μετά ένα παρξένο φινάλε: μελωδίες έβραιικών χορών και, ίδια όπος στό τρίο μέρος της Όγδοης συμφωνίας, όπος στό «γερμανικό» έπεισόδιο της Έβδομης, μιά κανονικότητα άλύγιστων ρυθμών. Είναι όπος ένας γλυστερός βρόχος που σφίγγει τό λαμό, εικόνα του θανάτου.

Υπάρχει έδώ, όλοάραγε, κάτι άπειρα πιο μεγάλο από τη δημοσιογραφική έτικαρότητα. Και θά πρόσθετα ότι ο Σοστάκοβιτς κάθε άλλο παρά πεσιμιστής είναι. Άγαπάει με πάθος τη ζωή. Και γι' αυτό, μόνο γι' αυτό, δέ φοβάται νά ανακαλεί στην τέχνη του, ό,τι πιο τρομερό και τερατώδες ύπαρχει. Έχει πεισθεί βαθιά για την αναπόφευχη νίκη του Καλού πάνω στό Κακό. Μά ξέρει ότι ή νίκη τούτη πρέλει ν' άποτηθεί με άγώνα. Και ξαναλέει άκούραστα: «Μή λησιμονάτε τη φοιχτή που δεν πρέλει νά ματαγιώνη!» Τό έχει πει πότερο από μιά φορά, και ειδικά στην τελευταία του Έννατη συμφωνία που κάποιου την παίρνουνε για ένα άλλο και χαρούμενο σκόμμα ενώ, στην πραγματικότητα είναι μιά δικτυική σάτρα που μιάς κάνει νά φιλογομάσει από την ίδια την άναμάλια μιάς.

Η μουσική του Σοστάκοβιτς διαπερνάει την ψυχή. Δέ προσπαθεί νά χαϊδέψει ένα αντί γαλήνιο. Κάνει τό μυαλό νά δουλένει και την καρδιά νά συνταράζεται. Ο Σοστάκοβιτς μιλάει για τό ουσώφιο, για ό,τι ύπάρχει από μεγάλο, για ό,τι ζει μέσα στό ανθρώπινο πνεύμα, μέσα στην άνθρώπινη συνείδηση, μέσα σ' αυτή τη συνείδηση που της στέλνει ένα κάλεσμα γεμάτο πάθος.

Η τέχνη του είναι ποτισμένη από μιά βαθιά συμπάθεια για τούς ανθρώπους, για τις χαρές τους και τά βάσανά τους. Μά ο Σοστάκοβιτς δεν είναι ρομαντικός: έρωτας, παθιαστική όρμη, λάγχεμα, άγχος, σεδόν λειπουν από τη μουσική του Σοστάκοβιτς. Και είναι σπάνιο, πολύ σπάνιο νά μπορεί ν' ανακαλύψει κανένας αυτό που συνήθως τό λέμε «κατάσταση ψυχής». Δεν είναι ο άτομικός άνθρωπος με τούς συλλογισμούς του, με τις έσωτερικές του συγχινήσεις μιά δάλακρη ή άνθρωπότητα, τά περσμένα της, σοφοί πελορίες της ζωής. Νά τί στέκεται μπροστά στό πνευματικό βλέρμα του συνθέτη.

Μέσα σ' αυτό και όχι μόνο μέσα στις καινούργιες ήχητικότητες, βρισκείται ή δυσκολία νά νιώσει κανένας τη μουσική του Σοστάκοβιτς. Βέβαια άπαιτεί ένα προσεχτικό άκουμα χωρίς άβατανίστους χρίσεις. Τό ουσώφιο όμης είναι ότι ο Σοστάκοβιτς κατέχει έναν καινούργιο τρόπο νά μιλάει για καινούργια πράματα, για πράματα που ποτέ ακόμα ή μουσική τέχνη δεν ειχε έπιναλθεσει.

Είναι λίγο νά πει κανένας ότι ο Σοστάκοβιτς έχει κοφτερή αίσθηση της σύγχρονης ζωής: είναι ασύλληπτος σαν συνθέτης έξω από τις εικόνες και τά άθήματα της εποχής μας. Αυτό τόν πλησιάζει κατά ένα μέρος στούς καινοτόμους που, έδώ και είκοσι ή τριάντα χρόνια στην Εύρώπη, πλαισιώσανε τό κίνημα που όνομαστικη «σύγχρονη μουσική». Μά αυτό τό πλησίασμα δεν έχει πιά σήμερα σεδόν πανύ τυπικό χαραχτήρα. Μόνο στις πρώτες περιόδους της ζωής του σά συνθέτη ο Σοστάκοβιτς μεπεδουόταν έϊσαμε ένα όρισμένο σημείο με τό πολύζωο αυτο πλήθος τών έπινοητών μιάς νέας μουσικής γλώσσας.

Η ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ

Η καλλιτεχνική εξέλιξη του Σοστάκοβιτς ήτανε πολύπλοκη. Τά πρώτα του βήματα πηγαιναν ακόμα συντροφιά με τό μοντεβιτισμό που έμφανίστηκε στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα. Νιόθει κανένας καθαρά στη νεανική παραγωγή του Σοστάκοβιτς, δεσμούς με τόν Προ-

4. Σημ. τ. μεταφρ.: Contileno—μελωδία, ρομάντζο, με μέτρια άγνη, σούβαρ ή αίσθημασική.
5. Σημ. τ. μεταφρ.: ορθώς παλιός χορός, της Chacona, τού 17ου και 18ου αιώνα.

κόφιερ, με τό νέο Στραβίνσκι και ακόμα, σε όρισμένα μέρη, με τόν Σκριάμπιν, όσο παράδοξο κ' άν φαίνεται τούτο σήμερα.

Κατόπι, κόλησε για λίγον καιρό στό νεοτεριστή έξτρεμισμό, χωρίς όστόσο ν' άγαπήσει ποτέ τις διάφορες ποιιλίες του ντανταϊσμού (!) που περιφρονούσε τό βάθος της τέχνης.

Τόν ίδιο καιρό που ο Σοστάκοβιτς ένωθε αυτό τόν υπερβολικό θαυμασμό για τόν έξτρεμισμό ή αντίληψη του για τόν κόσμο και ή μουσική του κυριαρχήθηκαν από ένα όρμητικό δόγμα. Τό πρυντομικό (!) πνεύμα τόν φοβίξε. Άναποδογύνης με μανία τις τριμένες άξίες του ήθικού και του καλλιτεχνικού αισθητισμού (!), άτόνουν το αίσθητισμό που κατάντησε μιά βαριά άρρώστια της τέχνης στό σταυρ'όριμ τών δυό αιώνων και που έμοιαζε νά σάβαει μιάν άγεφρωτή άβυσσο άνάμεσα στόν καλλιτέχνη και την πραγματική ζωή. Άλλά ενώ άπόδιωχνε την αισθητική αταρέσκια, ο νέος Σοστάκοβιτς δέ μπόρεσε νά βρει άμέσως ένα θ ε τ ι κ ο ήθικό και αισθητικό ιδεώδες.

ΟΙ ΟΠΕΡΕΣ ΤΟΥ

Έφρασε ζυστά από τη συναισθηματική και έξπρεσιονιστική τέχνη. Στην όπερά του «Η Μύτη» (παρμένη από τη νουβέλλα του Γκόγκολ) άνάπτυξε ένα φαντασμαγορικό άνέκδοτο που πίσω του κρυβόταν ή άρνηση του έλόγου ύπαρξέως της ζωής. Στη δεύτερη του όπερα, «Η Λαίδη Μάκμπεθ από τό Μτσένσκ» (υπόθεση δανεισμένη από μιά νουβέλλα του Λεσκόβ), δοκίμασε νά έξιδανικώσει ένα έγκλημα, νά παρουσιάσει την ήρωίδα της όπερας, Κατερίνα Ίσμαίλοβα, σά μιά «άγτιδα φωτός μέσα στό βασιλείο του σκοταδιού» της σκληρά βάρβαρης ζωής μιάς οικογένειας έμπερουν της επαρχίας του παλιού καιρού. Άνάμεσα από πολλά γνώρια, τό έργο τούτο θίμισε τό περίφημο «Βοξέκ» του Άχμαν Μπέργε, όπος και πολλές άλλες έξπρεσιονιστικές όπερες της δεκαετίας 1920—1930. Πραγματικά, ο Σοστάκοβιτς κατέφυγε στή τρία άπαρατήρα συστατικά στοιχεία τών έξπρεσιονιστικών μελωδραμάτων: έγκλημα, έρωτισμός, άπογνωμνισμός με νатуραλιστικό τρόπο, παραίσθηση. Άντίθετα με ό,τι ειχε κάνει στην όπερα «Η Μύτη», ο Σοστάκοβιτς δοκίμασε, έδώ, νά τρυπώσει σιά «αίωνα θέματα της τέχνης» (ή πάλη της γυναικας για τό δικαίωμα της ν' άγαπάει) και στη μεγάλη ροσική παράδοση της έρμηγείας τέτοιων θεμάτων. Μά ή φύχωση για τόν έξπρεσιονισμό ειχε πάρει την κάτω βόλτα.

Η όπερά του «Η Λαίδη Μάκμπεθ από τό Μτσένσκ» ειχε μιά έπιτυχία πολύ ήζηρη σε κείνους που δέ θέλανε νά συλλογιστούνε την έπίδραση τών έξπρεσιονιστικών ιδεών πάνω στη μουσική γλώσσα του Σοστάκοβιτς. Μά ο σοβιετικός μουσικός κόσμος καταδίκασε κατηγορηματικά την όπερα τούτη.

Η άποτυχία της «Λαίδης Μάκμπεθ από τό Μτσένσκ» έπαιξε άποφασιστικό όρόλο στην πάλη του συνθέτη με τις «παιδικές άρρώστειες» της κοσμοθεορίας του. Ο Σοστάκοβιτς έξέτασε τόν κόσμο με τρόπο σοβαρότερο και βαθύτερο. Ζύγωνα στό καταφύκι τών τριάντα χρόνων του. Η ταραχή της νεαρής ήλικίας ειχε τελειώσει. Η εποχή της ήθικής και καλλιτεχνικής όριμότητας άρχισε. Η χώρα τών Σοβιέτ βοήθησε τό συνθέτη ν' άποτηρεί συνείδηση στό αληθινού ιδανικού της ζωής. Αυτό άκριβώς πηξε έκφραση στην Πέμπτη συμφωνία του, έργο που καλεί με δύναμη, με τόν τρόπο του Γκαίτε, την προσωπικότητα νά παλέψει με τόν ίδιο της τό σκεπτικισμό, προσωπικότητα που θριαμβεύοντας πάνω στην ίδια της την «άπομόνωση», φτάνει στη νίκη του λογικού και στη συγχώνευση της με τό λαό.

ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Η Πέμπτη συμφωνία στάθηκε ή πλατεία δήλωση ενός άνθρωπιστικού τεχνίτη με συνειδητόν του όρόλο του στη δημιουργία ενός καινούργιου κόσμου. Η προεμίρα της Συμφωνίας στις άρχές τού 1938, στάθηκε σά μιά δεύτερη γέννηση του συνθέτη. Ο θρίαμβός του δέ μπόρεσε καθόλου νά συγκριθεί με την έφρημη έπιτυχία της «Λαίδης Μάκμπεθ από τό Μτσένσκ».

6. (Σημ. τ. μεταφρ.: dadaisme—σχολή που έμφανίστηκε στη δεύτερη δεκαετία του αιώνα και που, ουσιαστικά πρόβηθε την άπολυτή, άύθεστη τέχνη στούς έκπαραστώς τάρφους του.)

7. (Σημ. τ. μεταφρ.) Esprit fruchonnesque—καινοτομικό μικροσυστήμ κ' όπόσο έπιπορισμός και ατάραστο πνεύμα, όπος τού κ. Πρυντόμ (M. Prudhomme) τού κομμικ' ήρωα του Άντρέ Μοννιέ.

8. (Σημ. τ. μεταφρ.) Ηθικός, φιλοσοφικός καλλιτεχνικός αισθητισμός ή αισθητισμός—Η τάση νά παραδέχεται κανείς στη ζωή ή νά καλλιέργει στην τέχνη ό,τι φανταζει άπλως όφαιτο, χωρίς νά έξετάζει άν είναι και αληθινό.

ΝΤΜΗΤΡΗ ΣΟΣΤΑΚΟΒΙΤΣ

μιά νέα σειρά από άριστοεργήματα, όλες τις άκόλουθες συμφωνίες του Σοστάκοβιτς, μαζί με την Έννατη, και τά έργα του δοματίου, που έν' απ' αυτά είναι και τό κονινέτο με πιάνο, έργο μεγαλοφύας για την άγνότητα του αίσθηματος και για την κλασσική λαγαρόδα τών έκπραστικών μέσων. Ο συμφωνισμός, έξ αιτίας άκριβώς τών φυσικών ιδιοτήτων που έχει τό είδος αυτό που είναι πρόσφορο στις μεγάλες φιλοσοφικές γενικεύσεις, έγινε τό κίριο στοιχείο του Σοστάκοβιτς.

Ο πόλεμος στεφάνωσε την εξέλιξη τούτη κώνοντας ακόμα πιά συγκεκριμένη τη σκέψη του συνθέτη όχι μονάχα πάνω στό ιστορικό πεδίο. Ο ήρωας από αισθανόμασε την παρουσία του άδιάκοπα στην Έβδομη και Όγδοη συμφωνία του Σοστάκοβιτς, είναι ο άνθρωπος της χώρας τών Σοβιέτ και τού καιρού μας. Είναι ο άνθρωπος της μεγάλης παράδοσης του ροσικού οθμανισμού, ο με πάθος ύπεραπιστός του Καλού, ο άκράτητος έχθρός της βίας και της καταπίεσης, ο άλτρουσιστής που δέχεται μιάν ένεργητική συμπάθεια για τόν ανθρώπινο πόνο.

Ακριβώς μέσα στά έργα του τού καιρού τό πολέμου ο Σοστάκοβιτς ξανάσχεσε όρστικά με τις μεγάλες ρεαλιστικές άρχές της κλασσικής ροσικής τέχνης που γι' αυτήν ποτέ ο άνθρωπος δέ στάθηκε ένα μεταφυσικό ή άφηρημένο σύμβολο, άλλα μιά προσωπικότητα ζεσταστή που σκέφτεται κ' ένεργεί μέσα σ' ένα συγκεκριμένο και πολύ καλά καθορισμένο πλαίσιο.

Έτσι βρισκена κατάραση μέσα στη μουσική του Σοστάκοβιτς όχι μονάχα οι θετικές ήθικές και αισθητικές άρχές, άλλα και ο έθνικός χροματισμός του. Μόνο που δεν πρόκειται, ειδικά, για σύμπτωση τονισμών με τό ροσικό φολκλόρ, άλλα για την έκφραση που ο συνθέτης δίνει στό πνεύμα και στό ιδεώδες της χώρας του και τού λαού του. Αυτό άκριβώς έδωσε τούση δύναμη και ζωική όρμη στις φιλοσοφικές και μουσικές συλλήψεις του Σοστάκοβιτς.

Τό ίδιο πράγμα επίσης τόν άπομάκρυνε από τόν έξπρεσιονισμό και τόν έκανε έναν από τούς έγκαιραστές ενός καινούργιου κλασσικού στυλ που γεννιέται κάτω από τά μάτια μας και που άναλύει, στό φιλοσοφικό πεδίο, με μιά νίκη ενάντια στην τάση του χροσισμού του καλλιτέχνη από τη φανταστική ζωή.

Τά συμφωνικά έργα του Σοστάκοβιτς συγκριθήκανε με τό δημοκρατικό πνεύμα τού Μπετόβεν, με τόν ψυχολογικό προσανατολισμό τού Τσαϊκόφσκυ, με τόν γεμάτο πάθος καινοτομικό χαραχτήρα της τέχνης τού Μάλερ. Η αντίθεση στόν ρομαντικό ύποκειμενισμό και ο πόθος νά έκφρασει με τη μουσική «κατηγορίες» που ν' άγκαλιάζουνε τό σύνολο της άνθρωπότητας, τόν πλησιάζανε πολύ φυσικά στόν Μπαχ και γενικά, στούς μεγάλους κλασσικούς τού 18ου αιώνα.

Τόν ίδιο καιρό πλάταινε ή διαπάση τών καλλιτεχνικών τού μέσον, όσο κ' άν ο Σοστάκοβιτς έμεινε πάντοτε ο ίδιος. Άπό έπρεπε νά άπαρνηθεί την άτομικότητα του ως καλλιτέχνη(πράγμα που, βέβαια, θά λουδυνατούσε με τό θανάτο

του ως συνθέτη) άν ή νέα του αντίληψη για τόν κόσμο του έπαλλάταν «έκ τών έξω» μ' την άποχτησε την αντίληψη τούτη φυσικά, τόν ίδιο καιρό που αναπτύχθηκε μόνος του σαν σοβιετικός πολίτης και καλλιτέχνης.

Πολυάριθμα νήματα δένουνε τά έργα του «όριμου» Σοστάκοβιτς με τά νεανικά του έργα: ίδιο γράφιμο της μελωδίας, ίδια τάση προς ένα γαμμικό πολυφωνισμό δουλεμένο μέσα στό σύγχρονο πνεύμα, ίδιο τοιούρο κάλεσμα τών «ντισονάνς» με όζε α ήχητικότητα και, τέλος, ίδιος άσηχτικός λακωνισμός της κατασκευής. Μά πρέπει νά πούμε πως όλα τούτα τά στοιχεία άποχτήσανε μιάν έκφραστική δύναμη άπειρα μεγαλύτερη, άνθρωπώτοτερη, βαθύτερη. Μάξί με τις μεγάλες ιδέες, ή μουσική του Σοστάκοβιτς άποχτούσε επίσης μιά μεγαλύτερη όμορφία που τοποθετούσε την τέχνη του πλάι σ' άριστοεργήματα της παγκόσμιας τέχνης.

Γεγονός ένδιαφέρον: ο Σοστάκοβιτς φύλαζε την άδυναμία που ειχε για τό «γχορτίσι»—τό γελο σιγαρκό δηλαδή στοιχείο—για τά σκληρά κ' άλύγιστα έμβατήρια μ' άλλοτε, τό γχορτέσκ ήτανε κείνο που, πλάι στην έκκεντρικότητα, φοριάζε τη σφαιρά της μουσικής του, στην ύπέροχο βαθμό' ενώ σήμερα, τό γχορτέσκ, τά έμβατήρια, ή έκκεντρικότητα πήσανε μιά δεύτερη θέση. Κ' ύστερα, έκφραζόντας ιδέες τραγικές, τις προσανατόλισσε προς ένα συγκεκριμένο άντικείμενο, προς τόν έχθρό: τις δυνάμεις τού κακού που βάζουνε σό κίνδυνο την εδνυχία του ανθρώπου.

Η ΟΡΧΗΣΤΡΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Η όχηρητική τέχνη του Σοστάκοβιτς πέρασε από μιά άνάλογη εξέλιξη. Έχει τό φυσικό τοποθετείται άπ' αυτήν την άποψη στην τάξη τών μεγάλων άνακαινιστών δασκάλων όπος ο Μπερλιόζ και ο Μάλερ, ο Ριχάρδος Στράους και ο Στραβίνσκι. Έκει άκόμα, σά νεαία του, συχνά, ή γοητευτική λάμψη του όχηρητικού πνεύματος, οι καταρχές από ενήματα θαυμασικά δέ χροσιμείνανε στό συνθέτη παρά για νά ύπερακοντίσει τούς όχηρητικούς σαρκασμούς του. Όμως σήμερα ή όχηρητρα του, άκόμα πιά τέλεια, άκόμα πιά χροματισμένη, έμαθε νά μιλάει μιά γλώσσα που μορρεί νά έκφρασει όχι μονάχα την κοφτερή κοροορία, τη φαρμακερή παρωδία, μά έθνεγικές άνθρωπίνες αλήθειες.

Είπα ότι ή προεμίρα της Πέμπτης συμφωνίας ήτανε μιά δεύτερη γέννηση του συνθέτη. Η πρώτη γέννηση έγινε στις 12 Μαΐου 1926, όταν ο Σοστάκοβιτς, νέος δεκαεναία χρόνων, μόλις έχοντας τελειώσει τό ΰδειο του Λένινγκραντ, παρουσιάσε στό κοινό τη συμφωνία του έργο 10. Είχε μιά έπιτυχία έκαιρετική. Την έκτελούσαν στό Λένινγκραντ και στη Μόσχα. Σεπερνώντας τά σύνορα της πατρίδας του, μπήκε στό περσικό τόν πόν έξοχον από τούς διευθυντές ορχήστρας, συμπεριλαμβανομένου και τού Άρτοίρο Τοσαννίν. Χαιρετούσαν ένα άστέρι που γεννιόταν στό πρόσπομο τού νέου τούτου άρχαρίου. Ένα πλήθος από θαυμαστές τών τρυγίρισε.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Τί ειχε γίνει πριν από την πρώτη αυτή συμφωνία; Η συνθησμένη παιδική ζωή ενός μικρού άγορού σέ μιά οικογένεια διανοουμένων της Πετρούπολης: άπόσφοια πνευματικής ζωής στό σπίτι τού πατέρα του, Ντιμήτρη Μπολέσλάβοβιτς, φυσικού, συστατικού τού διάσημου Μεντελέεβ' πρώτα μαθητήματα μουσικής με τη μητέρα τού παιδιού, Σοφία Βασιλίεβα. Τίποτα που νά φανερώσει ειδικά ένα παιδί θαύμα. Στά έννια του χρόνια, πρώτες άπόπειρες για σύνθεση. Στά δεκαετία τόν δέχονται στό ΰδειο του Λένινγκραντ, που τό τελειώνει ως έκαιρετος παιανίστας. Στά 1927, ο Σοστάκοβιτς παίρνει μέρος μ' έπιτυχία στόν πρώτο διεθνή διαγωνισμό Σοπέν, στη Βαρσοβία. Ός τό 1930, κωνόσχετα άρέκτα. Στά 1925, ο Σοστάκοβιτς τελειώνει την τάξη της σύνθεσης, μαθητής του Μαξιμιλιανού Στάϊνμπεργκ.

Τί έγινε μετά την πρώτη συμφωνία; Αυτή ή παγκόσμια έπιτυχία δεν έφερε ζάλη στό νεαρό. Περάσανε χρόνιες με πονεμένα ψαζήματα, ένας δημοσιουργικός μόχθος με ύπεράνθρωπη ένταση. Άπό τό 1926 ως τό 1937, τά έργα του Σοστάκοβιτς από 10 γίνονται 57 (άριθμός της Πέμπτης συμφωνίας). Παράγει ακόμα τρεις συμφωνίες, δυό όπερες, τρία μπαλέτα, ένα κονοτέο για πιάνο με όρχήστρα, σούιτες για όρχήστρα, σονάτες για πιάνο και βιολοντσέλλο, ένα κύκλο από 24 πρελούδια για πιάνο, κομμάτια για ένα όπέτο έγγόδοιο, πάρα πολλές μικρές συνθέσεις, και συνθέσεις για τό θέατρο και τόν κινηματογράφο.

(Η συνέχεια στη 42 σελίδα)

Π Ο Ι Η Σ Η

ΒΑΣΙΛΗ ΡΩΤΑ
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΓΑΒΑΛΑ
ΤΟΥ ΑΛΟΦΟΡΤΟΥΝΗ Η ΣΚΟΥΝΑ

Εμείς εδώ πορεύουμε κορυφά απ' τον κόσμο
σαν να την κλέψαμε τη ζωή μας,
σαν να μās έχει εδώ η Πατρίδα αποριμένους
για να κρατάμε τα βουνά
μήν τα σηκώνουμε οι άνεμοι,
και ν' αλωνίζουμε τα χιόνια για να λυώνουν.
Ποιός ξέρει έτοιπες δώ τις σάρες και τα δρόγκαλα
ποιός ξέρει τί να τα χρειάζονται οι κυβερνήτες,
εκείνοι που μετράνε στο χαρτί τους τόπους με το νύχι.
Στέλνουνε εδώ δεκατιστές και σταυρωτήδες
να μās ξεστίβουν φόρους,
γιατί ανασαίνουμε το φιά του Γεραριού
και του Μαγιού το παγωμένο απόγειο,
γιατί μασάμε καμιά χούφτα καλαμπόκι
κι' ολοχρονίς τσαπίζουμε τη βαλαώρα
ποτιζόντας τη με ιδρώτα χλιαρόν απ' τα κορμά μας.
Στέλνουνε εδώ και μās καλούνε για πολέμους
και λέν εϊμαστε πρόωτοι έμεις στη λεβεντιά
και προότοι έμεις πεθαίνουμε για την Πατρίδα.
Μ' ακόμα δεν την είδαμε τη μάνα την Πατρίδα
ν' ανοίξει δρόμο κι' ως έμās πλατιν
να σθθεί με τις καρότσες και με τάρχανα
μοιράζοντας καλούδια, όπως μοιράζει ο' δλους.

Γνωρίζει ο κύριος τροχός, διαβαίνει ο χρόνος,
έρχεται κ' η άνοιξη, έρχεται το καλοκαίρι,
οι γερανοί αλωνίζουμε τον ουρανό
κι' απ' τα στενώματα κι' απ' τις κλεισούρες
μες στα φαράγγια τα βαθειά κυλάνε

L'ouffant est chose précieuse et sacrée...
Μ α ζ ε ρ έ λ : Στην άσπρη κοινωνία το παιδί είναι πολύτιμο, ιερό. (σχεδίο)

με άδιάκοπη βουή θολά τα όρεματα
κλώθοντα πίσω από δχτους και γκρεμούς.
Οι λάκες ξαναχορταριάζουνε
φροντάνουνε τα πλάγια
και τότε δλοι σακρίζουμε, κι' δργώνουμε τα ισώματα,
τους δρόγκους ξελακώνουμε, τσαπίζουμε τους δχτους
κι' δλημερίς αντιλαλούνε οι πλέβρες των βουνών
απ' τα χονγιάματά μας και τ' αναστενάγματα.
Κ' έτσι περνάμε την δρφάνια μας
γλυκαίνοντας τα χείλια μας μ' ένα κεράσι,
με μιά μπουκιά ψωμί καθαρίο τα λαμπρόγιορτα,
με μιά γουλιά κρασί το δωδεκάημερο,
έτσι περνάμε πάντα από πατέρα σε παιδί,
πάπου προς πάπου, απ' τον πρωτόπλαστον πατέρα τον 'Αδάμ.

Κι' ακούμε γι' άλλους τόπους ημερους κι' απλόχρους
με κήπους και με δρόμους, με ούρανους πλατειούς,
με κάμπους δλοχρόσινους και με νερά,
χαρά να βλέπει και χαρά ν' ακούει.
Έκει ναι μάνα η γής, πατρίδα, δχι μητροιά,
ταϊζει τα παιδιά της γάλα, μέλι, κοιάς παχύ,
και τ' αναθρέφει με χορούς και με τραγούδια
λευτήρη πλάση κι' δμοορη, χαρά λουλονδισμένη.
Πολλά παιδάκια μας καϊμένα ξεκορμίζονται
και πάν με τη σουρμή της τύχης για τα ξένα.
Κι' άλλα από κεί μās στέλνουνε μικρούς χειρεισμοδς
δλο καϊμό για τη φτωχειά Πατρίδα,
κι' άλλα χανόνται, σάμπως να μην είχαν γένει,
να μην είχε ποτέ για δαύτα γλυκαθεί
μάϊδε ποτέσει, μάϊδε λαχταρίσει μάϊνα.

Κάτι μās λέει πώς έχομε ένα δίκιο
και την ελπίδα αφίνουμε για κλήρα στα παιδιά μας,
τραγουδημένη και τανουρισμένη ελπίδα,
που κάνει τις καρδιές μας να χορεύουν,
δταν μās γνέφει ο ήλιος μες στη σκοτεινιά μας,
κι' δταν λαλεί το λεύτερο πουλι τ' αηδόνη
κι' δλη την άδεια νύχτα τη γιομίζει νόημα
και γλόκα της ζωής,
κι' δταν ο αητός ψηλά πετώντας απ' τα κράκονρα
κράζει σά να σαλπίζει σηκωμό γι' άγώνα,
κι' δταν τα χιόνια λιώνουνε και σπάζουν τα κροσιτάλια
και τ' άργυρά νερά πηδάνε στα λαγγάδια
κατρακυλώντας τα βουνήσια οκαλοπάτια
χάϊ τότε πώς αναφτερόνονται οι ψυχές μας
και λέμε τότε λευτεριάς τραγούδια
και λέμε, χάϊ μωρέ, κ' έμεις να οροβόλησουμε
με τα τσαπιά και τα δρεπάνια δραματομένοι
να βροδμε να σκοτώσουμε τον δράκο
που μās δρφάνεψε απ' τον κόσμο!

Και τώρα πάλε νά, μās ηρθε τούτη η άνοιξη
πολλν θυμό, πολλν καϊμό γιομάτη:
Μοσκοβολάει άγώνα απ' τις κορφές το άγέρι
κι' αντιλαλούνε οι λαγγαδιές παιάνες
από τα κουνουτίσματα των κοπαδιώνε,
τ' αηδόνη κρηφολέει για νίκες μες στη νύχτα
κι' ο κούκος για θριάμβους στα δασώματα
κι' δλα, νερά κι' άνεμοι κ' ήλιοι διαλαλούνε
πώς ηρθε η ώρα που προσμένναμε καιρούς κ' αϊώνες
για να χαροδμε λευτεριά κ' έμεις,
και θά βγουμε χορεύοντας,
στεφανωμένοι βάγια τα ιδρωμένα μετωπά μας
να προσαπτησουμε τη μάνα την Πατρίδα
που δδω θ' ανοίξει, δρόμο κι' ως έμās πλατιν
και θάσθει πιά με τις καρότσες και με τάρχανα
μοιράζοντας καλούδια όπως μοιράζει ο' δλους.

(Πανλόπουλο Εδρωτανίας 1944)

Δέσε το κεφαλοπάτι σου κυρά, ρίξε τις λόμες στο γιαλό
κι' έλα να φιλέσουμε φιλήματα το γιό σου.
"Έχω μεράκι πίπιζα, σεβνιά από σαντούρι
κι' ένα σκοπό 'Αμοργιανό για πέλαγα κι' άνέμους.
"Αντε να μετρήσουμε τη γής στα δάχτυλά μας
άντε να σκεπάσουμε τη θάλασσα μ' ένα τραγούδι
έτσι που ξαναγύρισε τ' Αλοφορτούνη η σκούνα
κι' έφερε ούλα τα παιδιά γιομάτα με φιλήματα
πώς να το δεις πώς να το πεις, να μοιάζει με τον ήλιο.
"Έχομε αδέρφι ναύκληρο φουρτοδνας ψυχοπαίδι.
"Όλα τα κύματα ρωτήσαμε κι' εϊπαν πώς τον γνωρίζουν
κι' ένα μικρό γλαρόπουλο πώς έφαγε μαζί του.
Πώς να το δεις, πώς να το πεις να μοιάζει με τον ήλιο.
Ξύπνα μώρ' ού κοπέλλα της φραγκοσκουιάς
κόψε τις σταυρωτές πλεξοδδες σου
να βγάλουμε νερό από το πηγάδι
να ξεδιψάσει ο πρόκοπος απ' τ' άλατου την κάψα.
Ξύπνα κοπέλλα άριλήτη
που ξεχασες τα μάτια σου στο πέλαγος
μετρώντας με τα κύματα τον ήπνο σου.
"Έλα κι' δδήγα το χορό
έλα να λάμψει το χλαμό κλησοάκι τ' Αη-Νικόλα.
Ντύθηκε λιακάδα ο γιαλός κι' απέ
χορούς σουτς νησιώτικος ξεπέζεψε απ' το κωμα
κι' άγκάλιασε κι' απλώθηκε σα φούστα νησιωπούλας
—δντας σου παίρνει τη στροφή—
με μιά γιολάντα θάλασσα, με μιά γιολάντα κωμα.
Κι' αν πάρεις βόλτα στο χορό
βγάδουν τ' άμπέλια μύδαλα κι' οι άμυγδαλιές σταφύλια
κι' αν πάρεις κύκλο το χορό τραβάς στον άλλο κόσμο.
"Αναψε γλέντι το σουτό
—η μάνα σου κι' η μάνα μου τα ψυλοκουβεντιάζουν.
"Αναψε γλέντι το σουτό, τρεις φορεσιές ν' αλλάξω
τη μιά να μπω στην εκκλησιά την άλλη να χορέψω
και με τη θαλασοδδαρη το γιό μου να δρηγηβω.

Απόψε θά το κάψουμε το φτωχοκάλυβό μας
απόψε θά κεράσουμε τη νύχτα κοκκινέλι
κι' ένα κερί στο μπότη μας θ' ανάψουμε στη χάρη του
έτσι που ξαναγύρισε τ' Αλοφορτούνη η σκούνα
κι' έφερε ούλα τα παιδιά γιομάτα με φιλήματα
κι' έφερε ούλα τα παιδιά με λάδι και με σιάγια.
Ξύπνα κοπέλλα της φραγκοσκουιάς
ξύπνα να λάμψει ο γιαλός πλεξοδδες, να γεμίσει το νησι.
Μαντζουράνα, δυσομαρίνα γέμοσ' η αλλη σου
μαντζουράνα δυσομαρίνα το φαρόπουλο στενάζει
κι' δλο μετράει τα κνπαρίσια
και μήτε τρώει μήτε γλεντά μήτε που κοιτισοπίνει
μόνο την πόρτα σου ρωτά—μαντζουρανα δυσομαρίνα—
κι' ένα τραγούδι σύννεφο τον πάει και τον φέρνει.

"Αν ίσως και μ' άρνήθηκε—τράβα βονό τον ίσκιο σου—
αν ίσως και μ' άρνήθηκε, κάλλιο να βούλιαζες νησι
κι' αν ηρδες χάρε και την πήρες—γλάροι μαδίησε τα φτερά σας
κι' αν ηρδες χάρε και την πήρες
θά καμακώσω ένα φτερό να σ' ανταμώσω.
"Αν δμως γλάρωσε ξαποσταμένη
παίχτε σιγά τα δργανά σας στη φουρτοδνα
γιομίστε ήλιο τα κοχύλια να βραδνάσει
κι' δντας στενάζει πέστε της ναρθεί στον 'Αη-Νικόλα.

Τί έχεις μωρέ φαρόπουλο και βογγάς στο γλέντι;
μωδ' άνεμος σου ρίχτηκε μωδ' βροχή σε δέρνει
και το κρασί και το νησι μωρίζουνε πατριδία
κ' η κόρη της φραγκοσκουιάς
λούστηκε και χτενίστηκε φόρεσε τ' άμπέλακι
κι' δπου και νάναι θά φανεί με κεντητή ματιήλα
κι' δπου και νάναι θά φανεί—μαντζουρανα δυσομαρίνα—
να πέσουν ούκα απ' τις ουκιές
να λάμψει ο κόσμος δλος.
Τριζόνα τη στολίζουμε παραπονιαρή δμοοφονιέ
και ποιός θαμπει και ποιός θαβγει τον ήλιο ν' αντιρρσει.
Αδη της ρίχουν στα μαλλιά
στα χείλια της χαρίσανε του τρύγον μεσομηέρι
και μιά άγκαλιά—που τρεχαλάς;—
και μιά άγκαλιά σαν πέλαγος με δώδεκα φεγγάρια.

"Αναψε γλέντι το σουτό—κι' εϊχα δυο μήνες να τα δω της θάλασ-
[σας τα μάτια.
"Αναψε γλέντι το σουτό—κι' εϊχα δυο μήνες να το δω το μαδρο σου
[κασέτο.

Πώς να το δεις πώς να το πεις να μοιάζει με τον ήλιο.

"Έχω μεράκι πίπιζα καημό από σαντούρι
κι' ένα σκοπό 'Αμοργιανό για γάμους και γιορτιάδες.

δουοου adulte, il perd de sa valeur.
Μ α ζ ε ρ έ λ : ... "Οταν δμως γίνει εφηβος χάνει την αξία του (σχεδίο).

Ελευθερα Γράμματα

Γράμματα από τη Θεσσαλία

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΥΠΑΙΘΡΟ

Αγαπητά «Ελεύθερα Γράμματα»,

Εδώ, στο απέραντο θεσσαλικό στρατόπεδο, φτάνουν κάποτε τα δημοφιλιά περιδικά της πρωτεύουσας. Τι χαρά! τα ξεφυλλίζεις με τα ξεπαγιασμένα δάχτυλα στην πόλη, στη φυλακή ή στην έξορία και ξαφνικά ανοίγει ο ορίζοντας του μυαλού.

Εμείς εδώ στα χιονισμένα κατάρβαλα, στ' αποκαίδια χωριά τα βυθισμένα στη λάσπη και την κοπριά, δεν είμαστε άνασθητοι. Μας άρέσουν τα γράμματα κ' οι τέχνες μ' άρέσουν ο άθλητισμός, οι έκδρομές, η πολιτισμένη ζωή. Σ' αυτά όλα έχουμε και μεις την ιστορία μας.

Σήμερα όμως δεν μας δίνεται η ευκαιρία να παραβγούμε, ευγενικά την Πρωτεύουσα, γιατί υπερασπιζόμαστε ακριβώς αυτά τα ιδανικά. Με τόν χέρι άμυνόμαστε, με τ' άλλο κρατάμε ψηλά τη δόξα του πολιτισμού. Στέλνουμε μόνον ένα χαιρετιστήριο γράμμα στους πνευματικούς της εργατες και μίαν άπάντηση στην άπορία του κ. Χάρη «γιατί σταμάτησε η πνευματική ζωή στην έπαρχία».

Πριν άπ' την 4η Αυγούστου υπήρχαν μερικοί έκπολιτιστικοί σύλλογοι σε πόλεις και χωριά που όμορφαιναν κάπως την πολύμοχθη ζωή του λαού μας. Με την 4η Αυγούστου όμως οι σύλλογοι αυτοί κι όσοι ιδρύθηκαν ύστερα, συνέχισαν το έργο τους μέσα στις αντίδράσεις του κράτους και των όπαδών του Μεταξά. Εδώ πρέπει να αναφερθούν «οι φίλοι των γραμμάτων» Βόλου που δώσαν την ευκαιρία στο Βολιώτικο λαό ν' άκούσει διαλέξεις του Σικελιανού, του Βέη, του Δ. Φωτιάδη κ.ά. Ο ΕΜΟΤ Τρικάλων που έβγαλε το περιοδικό «Έπαρχία» με τον κ. Παπα' ό «Μουσικός Σύλλογος Λαρίσης» ή «Βιβλιοθήκη» Καρδίτσας κλπ. Σ' αυτή την έκπολιτιστική κατάσταση βρήκε τη Θεσσαλία ή φασιστική κατοχή.

Μαζί με την παλικαριά, τον ήρωισμό και την αυτοθυσία του θεσσαλικού λαού για τη λευτεριά του γεννήθηκε μιά νέα πνευματική και έκπολιτιστική κίνηση. Η δημιουργία των οργανώσεων της αντίστασης στα χωριά, οι περιοδείες των άνταρτών, ή έλευθερία στα μέσα καταπολέμησης του έχθρου, έδωσαν τις προϋποθέσεις για το φανέρωμα και άλλων κρυφών δυνάμεων του λαού.

Με πόση χαρά δεν άκούσαμε —χιλιάδες κόσμου στις συγκεντρώσεις— την καραγκουνοπούλα ν' άπαγγέλει στίχους του Σολωμού και στίχους για τ' άντάρτικο. Πόσο αγαπήσαμε τα έκκατό και πλέον θεσσαλικά τραγούδια, γέννημα της αντίστασης κατά του φασισμού! Πόσοι δεν συγκινήθηκαν άπό το θέατρο που μόνο του έφτιασε το χωριό, άπ' τα σκίτσα των «άετόπουλων» του Άλμυροδ που έδειχναν την Ελλάδα ν' άγωνίζεται και να νικάει, άπ' τις μαντολινάτες τις χορωδίες τις διαλέξεις.

Ο άγρότης κ' ή άγρότισα της Θεσσαλίας δεν πολέμησαν τον τύραννο μονάχα μ' όπλα με τσεκούρια, με σαμποτάζ, τον πολέ-

μησαν και με την δύναμη της τέχνης και του πολιτισμού που κάθε άντιστατικό κράτος τη φοβάται και προσπαθεί να την έξοντώσει.

Μέσα στα χρόνια της ξένης κατοχής άνασυσταίνονται και δημιουργούνται καινούργιοι έκπολιτιστικοί σύλλογοι. Στο Βόλο μονάχα, δρούν 18. Δίνονται διαλέξεις, θεατρικές παραστάσεις, γιορτές κ.λ.π. Ο «φοιτητικός Συνεταιρισμός Βόλου» δίνει την πρώτη καλλιτεχνική πατριωτική παράσταση στο Άχιλλείο στο 1943. Έξαιρετική δράση που συνεχίστηκε ως τις μέρες μας δείχνουν ή «πνευματική πρωτοπορεία Νέων» Βόλου, οι φίλοι των γραμμάτων Βόλου που κυκλοφόρησαν μετά την άπελευθέρωση τα «Θεσσαλικά γράμματα» ή «Καλλιτεχνικός και μουσικός» σύλλογος Λάρισας, τα ποδοσφαιρικά σωματεία της Ε.Π.Σ.Θ. και ή όργάνωση της ΕΠΟΝ.

Τί έγινε όμως όλο αυτό το έκπολιτιστικό κίνημα; Δεν υπάρχει πιά. Ό,τι ό λαός είχε φτιάξει με τα χέρια του καταστράφηκε. Όσοι πρωτοστάτησαν και άναδείχτηκαν όδηγητές του λαού ή πλήρωσαν με τη ζωή τους την τιμητική αυτή άποστολή ή β ρ ι σ κ ο ν τ α ι σ τ ι ς φ υ λ α κ έ ς .

Νά ένας σύντομος άπολογισμός του έκπολιτιστικού έργου των οργανώσεων του λαού, άπό την πρώτη κατοχή άκόμα: 1) οργανώθηκαν περίπου 100 έκπολιτιστικά, πνευματικά και φιλανθρωπικά σωματεία, έπίσημα άγνωρισμένα άπό τις ελληνικές άρχες κι' άπό τους γερμανοϊταλούς. 2) Πάνω άπό 300 Λέσχες της νεολαίας σε πόλεις και χωριά. 3) Περίπου 100 θεατρικοί όμιλοι. 4) Στή λέσχη και τ' άναγνωστήρια δόθηκαν πάνω άπό 50 χιλ. τόμοι βιβλία 5) Δόθηκαν έκκατοντάδες διαλέξεις, έκθέσεις καλλιτεχνικές και τύπου, θεατρικές παραστάσεις, άθλητικοί άγώνες κ.τ.λ.

Όλα αυτά — αίματηρή κατάχτηση των Θεσσαλών— κλείστηκαν, ρημάχτηκαν, κήκαν, καταστράφηκαν! Σκηνικά θεάτρου, βιβλία, μουσικά όργανα, καλλιτεχνικά έργα, γραφεία. Έπέδραμαν τις νύχτες με μάσκες. Παρουσιάστηκαν τη μέρα φανερά. Έκαναν τις έπιθέσεις έπίσημα! Χτυπούσαν τις Λέσχες, τις έκαιγαν. Η νεολαία πάλι εκεί τις άνάσταινε. Χτυπούσαν τους συλλόγους, τους ρημάζαν. Ό λαός πάλι εκεί. Τους ξαναδημιουργούσε. Χτυπούσαν και μάτωναν και θανάτωναν αναρίθμητο κόσμο. Οι Θεσσαλοί πάλι εκεί. Με

τά αίματα και τα κουρέλια υπεράσπιζαν τα δικαιώματα των έλευθερων ανθρώπων.

Και να τί όρθωσαν στη θέση του λαϊκού μας πολιτισμού, οι έχθροί του: 1) Υπάρχουν στη Θεσσαλία 50 φυλακές, κρατητήρια, και στρατόπεδα γεμάτα άπό παιδιά, άντρες, γέροντες και γυναίκες. Άνάμεσά τους οι πρωτοπόροι της πνευματικής και έκπολιτιστικής ζωής του τόπου μας, όπως ό γιατρός Μάργαρης, πρόεδρος του Έλληνο-Σοβιετικού Συνδέσμου, ό δικηγόρος Σιαφλέκης μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του συλλόγου, οι «Φίλοι των Γραμμάτων» κ.ά. 2) Τα σχολικά κτίρια ή κατέχονται άπό τους Άγγλους και τους χωροφύλακες ή έχουν γίνει φυλακές, όπως στη Λάρισα, Τρίκαλα και Βόλο. Με το νόμο περί «έξυγιάνσεως» άπομακρύνθηκαν άπό τα γυμνάσια της Θεσσαλίας 29 καθηγητές κ' έτσι υπάρχουν εν όλω 129 κενές θέσεις!

Και συνεχίζονται οι διωγμοί, οι έξορίες, οι φυλακίσεις. Το αίμα τρέγει. Ως τότε;

Εδώ στον τόπο του απέραντου θεσσαλικού στρατοπέδου, συντριμμία κείται το πνευματικό δημιούργημα των ανθρώπων. Οι λύχνοι φέγγουν τώρα το φως του πολιτισμού, άπ' το κυκλίδωμα των σκοτεινών κελιών. Έξω στο φως, φθορά και φόβος.

Όμως μιά μέρα θα λαφρύνει ό άγέρας άπ' την άπειλή του θανάτου. Θα λείψει ό φόβος, ό έξεφτελισμός και ή σκλαβιά. Όταν θα μείνουμε έλεύθεροι, μόνάχοι κι' άδελφωμένοι.

Γανάσης 1947

Γ. Μς.

ΕΝΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

Πριν λίγον καιρό ό Θίασος Παπα', που παίζει στη «Βρεττανία» έκανε μιά καλλιτεχνική άνασυγκρότηση. Μ' έπικεφαλής το Βεάκη μιά όμάδα έκλεκτών ήθοποιών της πρόζας, όπως ή Λούλα Ίωαννίδη, ή Στάσα Ίατρίδη, ό Μορίδης, ό Γιολάσης κ.ά. πήραν μέρος στο Θίασο Παπα'.

Το καινούργιο καλλιτεχνικό συγκρότημα άνέβασε τα «Θαμπά τζάμια» της Πριναλάου, μιά παλιά θεατρική έπιτυχία της πρώτης κατοχής.

Την έρχομένην εβδομάδα θα έχει πρεμιέρα με το τελευταίο έργο του Μπέρναρ Σώου «Στά βράγια».

Το έργο όπου σατιρίζεται το άγγλικό κοινοβούλιο, θεωρείται άπό τα καλλίτερα του Σώου και υπάρχουν όλες οι προβλέψεις πως θα σημειώσει έξαιρετική έπιτυχία.

Το περιοδικό μας παρακολουθεί με ένδιαφέρον τις καλλιτεχνικές άπαγγελίες του νέου θιάσου που τόσα στελέχη του είνε γνωστά στο άθηναϊκό κοινό για την άφοσίωση τους στην άληθινή, την προοδευτική τέχνη.

Ο. ΚΑΝΕΛΛΗ: Κορίτσι του λαού (λάδι)